

ΜΙΧΑΗΛ ΣΕΤΑΤΟΥ

ΦΑΙΝΟΜΕΝΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΚΑΘΑΡΕΥΟΥΣΑΣ

[ΛΕΥΚΗ ΣΕΛΙΔΑ]

1.1. Ἡ σημερινή γλωσσική κατάσταση στην Ἑλλάδα ἔχει ἀναλυθῆ ἔπα-
 νειλημμένα, μὲ μεγαλύτερη (πολὺ συχνὰ ἀποκλειστική) προσοχή στὸ ζήτημα
 τῆς γραπτῆς γλώσσας, ὅπως παρουσιάζεται σήμερα στὴν πράξη, καὶ στὶς θέ-
 σεις (συχνὰ θεωρητικὲς) τοῦ γλωσσικοῦ ζητήματος. Ἐξακολουθοῦν νὰ ὑπάρχουν
 οἱ ὀπαδοὶ τῶν ἀντίθετων παρατάξεων, οἱ ἐνδιάμεσες λύσεις (κυρίως στὴν καθη-
 μερινή πράξη) καὶ οἱ συγκρούσεις ὄλων αὐτῶν τῶν τάσεων. Ἡ Δ(ημοτική)¹
 βέβαια ξαπλώνεται ὀλοένα καὶ κυριεύει νέες περιοχές, στὰ νομικά, τὴν ἰατρική,
 κ.ά. (βλ. Συμπόσιο γιὰ τὴ δημοτικὴ γλῶσσα, Α. Τ. Ι. 1965). Ἡ δουλειὰ τῆς
 Κ(αθαρεύουσας) χάνει τὴν ἔντασή της καὶ ἡ ἐπίδρασή της ἐξαφανίζεται σιγὰ
 σιγὰ ἀπ' ὄλους, ὅσοι γράφουν τὰ ἑλληνικά γιὰ πρακτικὸς μάλιστα σκοποὺς
 (ἰδιωτικὲς ἐπιστολές, ἀλληλογραφία μὲ ἑφημερίδες κτλ). Παρόλα αὐτὰ (ἢ καὶ
 σύμφωνα μ' αὐτὰ), ἂν προσέξῃ κανεὶς καὶ μελετήσῃ (π.χ. μὲ στατιστικὲς με-
 θόδους, ὅπως δὲν ἔγινε ἀκόμη γιὰ τὸ λεξιλόγιό μας) τὴν καθημερινή ὁμιλία στὰ
 μεγάλα ἀστικά κέντρα, ποὺ ἀποτελεῖ τὴ βάση τῆς μελέτης μιᾶς γλώσσας, θὰ
 ἀκούσῃ καὶ θὰ καταγράψῃ ἀρκετοὺς τύπους καὶ λέξεις τῆς Κ, ποτὲ ὅμως ἕνα
 ἐνιαῖο λόγο σ' αὐτήν, ἐκτὸς ἀπὸ ἰδιαίτερες περιπτώσεις, στὶς ὁποῖες ἀκούεται
 ἢ μπορεῖ νὰ ἀκούεται ἡ Κ (βλ. παρακάτω). Ἀντίθετα ὑπάρχει, ὅπως διαπιστώ-
 νουμε κάθε στιγμή, ἕνας ἐνιαῖος Δ λόγος. Ἡ νομοτέλεια αὐτὴ γίνεται ἀντιλη-
 πτὴ μὲ πολὺ φυσικὸ τρόπο ὅταν παραβιάζεται, π. χ. ὅταν μιλοῦν τὰ ἑλληνικά
 ξένοι, ποὺ τὰ ἔμαθαν ἀπὸ Κ δασκάλους, μεθόδους καὶ παραδόσεις. Πολλοὶ ἀπὸ
 τοὺς τύπους αὐτοὺς τῆς Κ ἀνήκουν στὴ κοινὴ νεοελληνικὴ (ΚΝΕ), ἀποτελοῦν
 δηλ. τὴ Δ(όγια) ἐπίδραση τῆς Δ, ἄλλοι ὅμως δὲ δικαιολογοῦνται καὶ περιττεύ-
 ουν, ἐφόσον ὑπάρχουν οἱ ἀντίστοιχοι Δ. Τὸ φαινόμενο αὐτὸ προκαλεῖ ἰδιαίτερα
 τὴν προσοχή, ὅταν παρατηρῆται στὸν προφορικὸ λόγο τῶν δημοτικιστῶν, γιὰ-
 τί θὰ μπορούσε νὰ θεωρηθῆ σὰν παράβαση τῶν ἀρχῶν τους. Τέλος ἀκούονται
 καὶ τύποι τῆς Κ λανθασμένοι, ἀπὸ ἡμιμάθεια κυρίως, ἢ ἀκόμη καὶ ἀυπερκαθα-
 ρευσιανισμοί).

Ἡ μελέτη αὐτὴ ἔχει σκοπὸ νὰ ἐξετάσῃ πότε, πῶς καὶ γιὰτί χρησιμοποιεῖ-
 ται τὸ τυπικὸ καὶ τὸ λεξιλόγιο ἢ ἡ φρασεολογία τῆς Κ στὴν καθημερινή ὁμιλία
 καὶ νὰ δῆ ποιά προοπτικὴ λύσης παρουσιάζουν τὰ προβλήματα ποὺ δημιουργοῦν-
 ται. Τὰ ἱστορικὰ τοῦ προβλήματος (ὅτι δηλ. γιὰ πολλὰς γενιές ἡ Κ ἦταν ἡ γλώσ-
 σα τῆς παιδείας μας κτλ. Πβ. καὶ τὴν ἀνάλογη ἐπίδραση τῶν λατινικῶν στὶς
 εὐρωπαϊκὲς γλώσσες) εἶναι σὲ γενικὲς γραμμὲς γνωστά. Ἐκτὸς ὅμως ἀπὸ τὴ
 διγλωσσία τῆς παιδείας μας ὑπάρχουν καὶ ἄλλες αἰτίες, ποὺ δημιουργοῦν κάποιον
 χάος στὸν προφορικὸ μας λόγο.

1. Συντομογραφίες: Δ (δημοτικὴ, -ός), Κ (καθαρεύουσα, -ιάνικος), Λ (λόγιος), ΝΕ
 (νεοελληνικὴ, -ός), ΚΝΕ (κοινὴ νεοελληνικὴ).

Ἐκ τῆν Κ μᾶς ἐνδιαφέρουν ἐδῶ ὅσα λέγονται καὶ ὄχι ὅσα γράφονται μόνο (π.χ. ἐπὶ τῷ τέλει), γιὰ τὴν γραπτὴν Κ ἀνήκει κυρίως στὴν ἱστορία τῆς γραμματείας, ἐκτὸς ἀπὸ τὶς τυχόν ἐπιδράσεις τῆς στὴ γλώσσα ποὺ μιλιέται. Μεγαλύτερο ἐνδιαφέρον παρουσιάζει ὁ λόγος, ποὺ ἐνῶ μπορεῖ νὰ ἐκφραστῆ στὴ Δ χρησιμοποιοῖ χαρακτηριστικὰ τῆς Κ. Ἀντίθετα τὸ λεξιλόγιο τῆς Κ δὲν ἐνδιαφέρει τόσο, ὅταν ἔχη πάρει τὸ τυπικὸ τῆς Δ, ὄχι ὅμως ἡ φρασεολογία ἢ ἀκόμη περισσότερο ἡ σύνταξή της.

1.2. Ποιὰ ὅμως εἶναι τὰ χαρακτηριστικὰ τῆς Κ; Ἡ ἀπάντηση εἶναι δύσκολη, γιὰ τὴν δὲν ὑπάρχει ἕνας γενικὰ ἀποδεκτὸς ὀρισμὸς τῆς καὶ γράφτηκε καὶ γράφεται σὲ μεγάλη ποικιλία (βλ. ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΙΔΗ, *Ἱστορικὴ Εἰσαγωγή*, 1938, §134, 149, 176). Ὑπάρχει σ' αὐτὴ μιὰ τάση, ποὺ ζητᾶ νὰ πλησιάσῃ τὰ ἀρχαῖα ἑλληνικά, κυρίως στὴ φωνητικὴ, τὸ τυπικὸ καὶ τὸ λεξιλόγιο, καθὼς καὶ μιὰ εὐκολία στὸ νὰ δανείζεται ἐκφράσεις καὶ συντάξεις ἀπὸ ξένες γλώσσες. Μέσα στὸ ἀκαθόριστο αὐτὸ πεδίο πλάστηκαν κατὰ καιροὺς διάφορα συστήματα, ποὺ ἀπομακρύνονται σὲ διαφορετικὸ βαθμὸ ἀπὸ τὴ ζωντανὴ γλώσσα καὶ παρουσιάζουν ἀντίστοιχες δυσκολίες. Ἡ φωνητικὴ ἰδιοτυπία τῆς Κ μὲ τὶς χασμωδίες, τὰ διαφορετικὰ συμπλέγματα συμφώνων κτλ. ἀπαιτεῖ μεγαλύτερη ἀπὸ τὴ συνηθισμένη προσπάθεια γιὰ ὀρθὴ προφορὰ (π.χ. στὰ φαινόμενα τῆς liaison ἢ sandhi) καὶ ἴσως σ' αὐτὸ νὰ ὀφείλεται ἡ ἀδυναμία ποὺ αἰσθανόμαστε νὰ μιλήσουμε ἐξακολουθητικὰ σ' αὐτὴ, ἀκόμη καὶ ὅταν ἔχουμε πρόχειρους τοὺς τύπους καὶ τὴ σύνταξή της. Χρησιμοποιοῦμε μόνο μορφήματα, λέξεις καὶ τυποποιημένες ἐκφράσεις τῆς.

Ἄν λοιπὸν τὰ γλωσσικὰ χαρακτηριστικὰ τῆς Κ δὲν εἶναι καθορισμένα, ὅπως θὰ περίμενε κανεὶς τουλάχιστο ἀπὸ τοὺς ὁπαδοὺς τῆς, σὲ ἕνα ἐνιαῖο σύστημα, δὲ συμβαίνει τὸ ἴδιο καὶ μὲ τὸ χαρακτῆρα τῆς, τὴν οὐσία τῆς, ὅπως τὴν ἀναγνώρισαν οἱ δημοτικιστὲς ποὺ τὴν πολέμησαν. Χάρη στὶς προσπάθειες τῶν τελευταίων γνωρίζουμε σήμερα, ὄχι μόνο τὴν ψυχολογία τοῦ καθαρευουσιάνου (πβ. ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΙΔΗ, *Ἄπαντα Η'*, 166 κ.ἐξ.), ἀλλὰ καὶ τῆς Κ ὡς γλωσσικὸ ἰδανικόν. Ἡ γνώση τῆς βαθύτερης οὐσίας τῆς Κ εἶναι πολὺ χρήσιμη στὴ μελέτη τοῦ θέματός μας, γιὰ τὴν πολλὰς περιπτώσεις, οἱ πλεονεκτήματα μάλιστα, ἐξηγοῦνται μὲ τὴ βοήθειά της, δὲν ταυτίζεται ὅμως μὲ τὴ φαινομενολογία τῆς Κ, ποὺ ἐξετάζει καὶ προσπαθεῖ νὰ ἐρμηνεύσῃ τὴν παρουσία ἐκείνων τῶν γραμματικῶν στοιχείων καὶ τοῦ λεξιλογίου τῆς Κ, ποὺ συναντᾶ κανεὶς στὴν καθημερινὴ ὁμιλία πέρα ἀπ' ὅ,τι ἐπιβάλλει ἢ ἐπιτρέπει τὸ ἀνάμιχτο τυπικὸ τῆς ΚΝΕ.

Ἐπειδὴ ἡ Δ δὲν ἔχει καλλιεργηθῆ ἀκόμη μὲ τὴν ἴδια ἔνταση σ' ὅλα τὰ πνευματικὰ πεδία καὶ μάλιστα σ' ἐκεῖνα, ὅπου ἀπὸ χρόνια κυριαρχεῖ ἡ Κ, γι' αὐτὸ καταφεύγουμε πολλὰς φορές στὴν Κ καὶ χρησιμοποιοῦμε τύπους, συντάξεις, φρασεολογία δική της, ὅταν θέλουμε νὰ ἐκφράσουμε ἔννοιες ποὺ ἀνήκουν σ' αὐτὲς τὶς περιοχὲς τῆς διάνοησης. Ἐν τούτοις σὲ παρόμοιες περιπτώσεις, ὅταν θέλουμε νὰ διατυπώσουμε συνθετώτερες σκέψεις καὶ συναισθήματα, βλέπουμε

τὴν πληρότητα ἔκφρασης τῆς καθημερινῆς κουβέντας μὲ τὸ περιορισμένο λεξιλόγιό της (γραμμ., ὕφος, σαφήνεια κτλ.) νὰ ἀντικαθιστᾷ ἢ σύγχυση ἰδεῶν κτλ., ὅπως ἀπὸ τῆ μικρῆ μας ἡλικία συνδέθηκε μὲ τὶς Κ ἐκφράσεις (πβ. σημασία ἐκπαίδευσης). Εἶναι μιὰ ἀδιαρκῆς αἴσθησις τῆς ἀνεπάρκειας τῆς Κ» (ΓΛΗΝΟΣ, "Ἐθνος καὶ γλῶσσα, 1922, σ. 13). Παρόλο ποὺ ἡ χρῆσις τῶν Κ τύπων ἀπαιτεῖ κάποια γνώσις τῆς ἀρχαίας γραμματικῆς, κάποια σχετικὴ παιδεία, ἐν τούτοις οὔτε ὁ στόμφορ οὔτε ἡ ματαιοδοξία κτλ., ποὺ τὴν ἀκολουθοῦν συχνά, καταφέρνουν, ὅπως πιστεύω, νὰ ἐξαλείψουν ἓνα συναίσθημα κακομοιριάς, μιὰ ἐντύπωση κατάπτωσης καὶ ἀνέφικτης πληρότητας ἀπ' ὅσους ἐνδιαφέρονται πραγματικὰ γιὰ τὴν ἀκρίβεια καὶ σαφήνεια τῆς ὁμιλίας τους. Χαρακτηριστικὰ εἶναι αὐτὰ ποὺ διατύπωνει ὁ Τριανταφυλλίδης στὸ βιβλίον του *Ξενηλασία ἢ ἰσοτέλεια* (ἓνα ἀπὸ τὰ βασικὰ βιβλία τοῦ δημοτικισμοῦ), ὑποστηρίζοντάς τα καὶ μὲ γνώμες ἄλλων μελετητῶν, σχετικὰ μὲ τὶς ἀναφομοιώτες ξένες λέξεις, ποὺ παρουσιάζουν κοινὰ χαρακτηριστικὰ μὲ τὶς λέξεις τῆς Κ: «Αἱ ξέναι λέξεις, ἐνεκα τῶν φθόγγων των καὶ τοῦ τονισμοῦ των, συχνὰ ἀποτελοῦν ἀντίθεσιν μὲ τὰ ἐγγώρια στοιχεῖα καὶ δημιουργοῦν ἀντίθεσιν ὕφους μεταξὺ τῶν ξένων συστατικῶν καὶ τῶν ἐπιλοίπων λέξεων» (ΒΕΝΑΓΗΕΛ στοῦ ΤΡΙΑΝΤ. Α', σ. 275), «Αἱ ξέναι λέξεις ἐκ φύσεως δὲν εἶναι τόσο σαφεῖς καὶ διαφανεῖς, ὅσον αἱ ἐκφράσεις τῆς μητρικῆς γλώσσης. Ὑπάρχει κολλημένον ἐπάνω τους κάτι τὸ πολλαπλῶς σβησμένον καὶ ὁμιχλώδες, ἢ χρῆσις των συχνὰ κυμαίνεται, τὸ γλωσσικόν μας αἴσθημα μένει ἀπέναντί των ἀβέβαιον. Σαφήνεια συνάπτεται μὲ τὸν ζωντανὸν λόγον» (DUNGER στοῦ ΤΡΙΑΝΤ. Α', σ. 269) καὶ ἄλλοῦ «... ἡ ἰδιότης τῆς ἀσαφείας, ἀντὶ νὰ ἀνήκη εἰς τὰς ζωντανὰς ἑλληνικὰς λέξεις ξένης καταγωγῆς, εἶναι ἀποκλειστικὸν γνώρισμα τῶν ἀρχαίων ἑλληνικῶν τῶν ὁποίων γίνεται χρῆσις εἰς τὸν γραπτὸν λόγον» (ΤΡΙΑΝΤ. Α', σ. 96). Ἡ ἀσάφεια αὐτὴ φαίνεται πολὺ καθαρὰ καὶ στὶς λέξεις τῆς Κ ποὺ παρουσιάζουν ὅμοια πράγματα, π.χ. ἤλος - γόμφορ, λοπὰς - χύτρα, ἐπενδύται - ὑπενδύται κτλ. «Διὰ νὰ γίνη λοιπὸν ὁ ἑτυμολογικῶς διαφανῆς ἐπενδύτης καὶ σαφῆς, πρέπει νὰ ὑπάρχη ἐν χρῆσει, εἶδεμὴ δὲν τὸν ὠφελεῖ τίποτε ἢ σαφήνειά του» (ΤΡΙΑΝΤ. Α', σ. 102).

Μιλῶντας γιὰ τὶς φαινομενικὰ ὁμοιόσημες λέξεις καὶ τύπους τῆς νέας καὶ τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς ὁ ΚΡΟΥΜΒΑΧΕΡ (*Τὸ πρόβλημα τῆς νεωτέρας γραφομένης ἑλληνικῆς* κτλ., 1905, σ. 123) βρῖσκει ὅτι δὲν εἶναι ἰσοδύναμοι, ἀλλὰ ὅτι παρουσιάζουν μιὰ ψυχολογικὴ διαφορά: «... εἰς τὰς φαινομένας ἰσοδυνάμους λέξεις τῆς νεοελληνικῆς τεχνητῆς καὶ φυσικῆς γλώσσης ὑπάρχει ἀκόμη καὶ διαφορὰ τὶς ἐν τῇ ἰσχύι καὶ ταχύτητι τῆς ἐντυπώσεως. Αἱ ἀρχαῖαι λέξεις καὶ τύποι τῆς καθαρευούσης ἐπενεργοῦσιν εἰς τὴν σύγχρονον ψυχὴν ὡς παρηλλαγμένοι καὶ ἡμαυρωμένοι εἰκόνες τῶν ἐννοιῶν» καὶ ἄλλοῦ (ἐνθ. ἀν. σ. 116): «Διὰ τῆς ἀενάου παραδοχῆς καὶ γεννήσεως διπλῆς γλωσσικῆς μορφῆς σχηματίζεται ἐν τῇ ψυχῇ δυασμός τις (Dualismus) γνησία, φυσικὴ, ἀπλῆ σκέψις καὶ αἴσθησις ἰσταται πλησίον τεχνητῆς, πολυπλόκου ψυχικῆς ἐνεργείας».

Γνωστό είναι επίσης τὸ αἶσθημα τοῦ γελοίου τῆς Κ (πβ. TRIANT. Α', σ. 48), ὅπως καὶ ἄλλα χαρακτηριστικά της, πού συναντοῦμε συχνά π. χ. στὴ γλώσσα τῶν ἐπίσημων ἐκφωνητῶν τοῦ ραδιοφώνου: καμιά θερμότητα καὶ ἄμεση ἐπαφή, ἓνα μεῖγμα ψυχρότητας, ἀδιαφορίας, κοκέτικου πείσματος κτλ. (πβ. λέξεις ὅπως ἐφαπαξιούχος, παραπηγματοῦχος. Βλ. καὶ παρακάτω).

1.3. Πρὶν προχωρήσουμε στὴν ἐξέταση τῶν διαφόρων περιπτώσεων, πρέπει νὰ ποῦμε λίγα λόγια σχετικά μὲ τίς πηγές καὶ τὴ μέθοδο συλλογῆς τοῦ ὑλικοῦ μιᾶς ἔρευνας σὰν αὐτὴ πού ἐπιχειροῦμε. Ὅπως εἶδαμε, τὸ πρόβλημα ἐξετάζεται μόνο στὴν περίπτωση τοῦ προφορικοῦ λόγου τῆς καθημερινῆς ἐπικοινωνίας, πού μπορεῖ βέβαια νὰ ἐπηρεάζεται ἀπὸ τὸν γραπτὸ ἢ τὸν προφορικὸ ὀρισμένων ἐξαιρετικῶν περιπτώσεων (π. χ. πανηγυρικοί). Ἐτσι θὰ πρέπει νὰ ἀντλήσουμε ἀπὸ τίς ἐξῆς πηγές:

1) ἡ καθημερινὴ ὁμιλία καὶ ἐπικοινωνία τῶν Ἑλλήνων στὰ μεγάλα ἀστικά κέντρα ἀποτελεῖ τὴ βάση τῆς ἔρευνας. Βέβαια ἐδῶ δὲ χρησιμοποιήθηκαν τὰ ἀπαραίτητα μέσα γιὰ μιὰ ἐκτεταμένη ἔρευνα, πού ἀπαιτεῖ μεγάλη προετοιμασία καὶ προκαταρκτικὴ λύση θεωρητικῶν προβλημάτων. Κριτήριο στάθηκε ἡ ἀντίληψη τοῦ τί λέγεται γύρω μας ἢ, μὲ βάση αὐτό, τί θὰ μπορούσε νὰ λεχθῆ. Τὸ κριτήριο αὐτὸ εἶναι ὡς ἓνα σημεῖο ὑποκειμενικό, γιὰτὶ ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὸν κύκλο ζωῆς, τὴ μόρφωση κτλ. τοῦ ἐρευνητῆ.

Μιὰ μέθοδος πού μπορεῖ νὰ ἀκολουθήσῃ ὁ καθένας μας εἶναι ἡ ἐξῆς: παρατήρηση τῆς καθημερινῆς γλωσσικῆς πράξης πού προσφέρει ἄφθονα παραδείγματα (ἀποφεύγοντας τὰ ἐξεζητημένα), ἀναπόληση γεγονότων (μπορεῖ νὰ γίνῃ μὲ τὴ βοήθεια ἑνὸς λεξικοῦ, π. χ. τοῦ Ἀντιλεξικοῦ τοῦ Βοσταντζόγλου, μὲ τὴν εὐκαιρία λέξεων καὶ ἐκφράσεων πού θὰ συναντοῦμε), αὐτοπαρατήρηση (μὲ προσπάθεια ψυχολογικῆς ἀνάλυσης τῶν κινήτρων τῆς ὁμιλίας μας).

2) ὀρισμένα λογοτεχνικά εἶδη πού μιμοῦνται ἄμεσα τὸ ζωντανὸ λόγο καὶ ἐπιδιώκουν συχνά τὰ ἴδια ἀποτελέσματα (εἰρωνεία κ. ἄ.), π. χ. τὸ χρονογράφημα, ὀρισμένες στῆλες τοῦ καθημερινοῦ τύπου, τὸ ἐλαφρὸ θέατρο. Σ' αὐτὰ συγκαταλέγεται καὶ ἡ σοβαρὴ λογοτεχνία, ὅταν προσπαθῆ νὰ ἀποδώσῃ μὲ ἀκρίβεια τὴν ἰδιοτυπία τῆς ὁμιλίας τῶν προσώπων πού πλάθει, μόνο πού αὐτὴ τονίζεται περισσότερο (μὲ πιὸ ἀπόλυτο τρόπο), ἔτσι π. χ. παρουσιάζει πρόσωπα πού μιλοῦν μὲ συνέπεια τὴν Κ, πράγμα πού ἀποτελεῖ μιὰ ἐνδειξη χαρακτηρισμοῦ τῶν πρὸς τὸν ἀναγνώστη (πβ. καὶ τὴν ἀνάλογη χρησιμοποίησι διαλέκτων, argot κτλ.).

3) ἔγγραφα πρακτικῆς φύσεως τῆς καθημερινῆς ζωῆς, π. χ. ἐπιστολές, σημειώσεις, πρόχειροι λογαριασμοὶ κτλ.

Γενικά πρέπει νὰ ἀποφύγουμε τὸ γραπτὸ λόγο, πού ἀκολουθεῖ ἐνσυνείδητα ἓνα γλωσσικὸ ἰδανικό, ἢ ἓνα προσωπικὸ ὕφος καὶ νὰ μελετήσουμε μόνο τὴν ἐπίδρασή του στὴν καθημερινὴ ὁμιλία ἢ τίς περιπτώσεις ὅπου μιμεῖται καταστά-

σεις τῆς καθημερινῆς κουβέντας. Τὸ ἴδιο ἰσχύει καὶ γιὰ τὸν προφορικὸ λόγον ὀρισμένων περιστάσεων, π.χ. ἡ συνεπὴς Κ ἐπίσημων λόγων, διαλέξεων, θεάτρου (Βερναρδάκη), δικαστηρίων κτλ. εἶναι ἓνα φαινόμενο στὸ περιθώριον καὶ χωρὶς ἰδιαίτερη βαρύτητα, ἐκτὸς ἀπὸ τυχόν ἐπιδράσεις του, ὅπως θὰ δοῦμε.

1.4. Ἀφοῦ μ' αὐτὸ τὸν τρόπο ἀρχίσουμε νὰ μαζεύουμε καὶ νὰ ἐρμηνεύουμε τὸ ὕλικόν, βλέπουμε ὅτι οἱ διάφορες περιπτώσεις καταχωροῦνται σὲ ὁμάδες πού ἀναφαίνονται σιγὰ σιγὰ καὶ μᾶς δίνουν ἀρχικὰ τὴν ἀκόλουθη διαίρεση σὲ δύο μεγάλες ὁμάδες:

1) περιπτώσεις ὅπου ἡ χρῆση τῆς Κ εἶναι ἀσυνείδητη, ὑπακούει δηλ. σὲ ὀρισμένες ἀναγκαιότητες, ἂν καὶ συχνά, μὲ μεγαλύτερη αὐτοσυγκέντρωση τοῦ ὁμιλητῆ, τὸ ἀποτέλεσμα θὰ μποροῦσε νὰ εἶναι διαφορετικόν.

2) περιπτώσεις συνειδητῆς χρήσης, ὅπου εἶναι ἐκδηλῆ ἢ θέληση τοῦ ὁμιλητῆ.

Εἰδικότερα διακρίνουμε σὲ μιὰ προοδευτικὴ κλίμακα τὶς κατηγορίες:

A. Ἀσυνείδητη χρῆση.

1) ἀναγκαστικὴ χρῆση τύπων τῆς Κ, γιὰτὶ δὲν ὑπάρχουν Δ μὲ ἀντίστοιχη λειτουργία.

2) χρῆση τύπων τῆς Κ, γιὰτὶ διαστέλλονται στὴ σημασία ἀπὸ ἀντίστοιχες τῆς Δ.

3) χρῆση τύπων τῆς Κ, γιὰτὶ δὲν πλάστηκαν ἢ δὲν ἐπικράτησαν ἀκόμη ἀντίστοιχες τῆς Δ (γιὰ εὐκολία τοῦ ὁμιλητῆ πού πιέζεται ἀπὸ πρακτικὲς ἀνάγκες).

4) χρῆση Κ ἀπὸ ἐπίδραση περιβάλλοντος, τύπου, ἐγκύκλιος παιδείας, διοικητικῆς γλώσσας.

B. Συνειδητῆ χρῆση (πού παρατηρεῖται μὲ συνέπεια σὲ λιγότερα ἄτομα)

5) χρῆση τύπων τῆς Κ λόγῳ πεποιθήσεων καὶ ἐπιδίωξης ἑνὸς γλωσσικοῦ ἰδανικοῦ ἢ μιᾶς ὠφέλειας.

6) χρῆση Κ στὸ Δ λόγῳ γιὰ ἔκφραση ὀρισμένων συναισθηματικῶν ἀξιῶν ἢ διαθέσεων.

Ἀπὸ τὶς παραπάνω κατηγορίες τὸ μεγαλύτερον ἐνδιαφέρον παρουσιάζουν αὐτὲς ὅπου ὑπάρχει ἐλευθερία ἐκλογῆς (5, 6) καὶ ἀπὸ τὶς ἄλλες (πού ὑπακούουν στὴν ἀνάγκη) ἡ (4), πού βρίσκεται στὸ μεταίχμιον τῶν δύο μεγάλων ὁμάδων.

Ἡ διαίρεση αὐτὴ παρουσιάζει δυσκολίες καὶ ἡ καθαρότητά της δὲν εἶναι πάντα ἐφικτή. Αὐτὸς πού ἀκούει τύπους τῆς Κ πρέπει νὰ ἀναγνωρίσῃ σὲ ποιά περίπτωσι βρίσκεται. Σ' αὐτὸ τὸν βοηθοῦν: ἡ γνώση τοῦ θέματος ὁμιλίας καὶ τοῦ ὁμιλητῆ, ἐξωτερικὲς καὶ φυσιογνωμικὲς λεπτομέρειες (μορφασμοί, τόνος φωνῆς, χειρονομίες, ἀντιδράσεις ἄλλων προσώπων πού εἶναι παρόντα), ἡ συνέχεια τῆς ὁμιλίας καὶ ἡ ἀλλαγὴ στὴ στάση τοῦ ὁμιλητῆ, ἡ ἀρτιότητα ἢ τὰ χαρακτηριστικὰ τῆς Κ (συνέπεια), οἱ προσωπικὲς ἀντιλήψεις στὸ γλωσσικὸ πρόβλημα πού ἔχει ὁ ἀκροατῆς (συχνὰ ἐπισκοτεῖζον καὶ δὲ βοηθοῦν). Ἡ προσποίηση

κάποτε είναι τέλεια και δὲν ἀποκαλύπτεται παρὰ στοὺς μυημένους, ἐνῶ οἱ ἄλλοι νομίζουν ὅτι ἔχουν νὰ κάνουν μὲ περίπτωση ἐνσυνείδητης χρήσης τῆς Κ. (περ. 5.) Ἔτσι:

1) δὲ βρίσκουμε σ' ὅλες τὶς κοινωνικὲς τάξεις καὶ στὸν ἴδιο βαθμὸ ὅλες τὶς κατηγορίες ποὺ ἀναφέραμε.

2) ἡ χρήση ἐνὸς Κ στοιχείου μπορεῖ νὰ ἀνήκη κάθε φορά σὲ διαφορετικὴ κατηγορία, ἀνάλογα μὲ τὰ ἄτομα ἢ μὲ τὸ ἴδιο ἄτομο σὲ διαφορετικὲς στιγμές. Π.χ. ἡ φράση *ὄταν ἡ σὰρξ προστάζη* μπορεῖ νὰ κρύβη εἰρωνεία ἢ ν' ἀποτελῇ ἓνα σχολαστικὸ χαρακτηρισμὸ μιᾶς κατάστασης.

Βάση λοιπὸν τῆς διαίρεσης εἶναι οἱ αἰτίες ποὺ μᾶς σπρώχνουν στὴν καθημερινὴ ὀμιλία, μὲ τὶς πολύπλοκες καταστάσεις ποὺ ἐκφράζει, νὰ χρησιμοποιοῦμε τὴν Κ. Ὅπως θὰ δοῦμε, οἱ αἰτίες αὐτὲς μπορεῖ νὰ εἶναι συναισθηματικῆς φύσεως, νὰ ἐκφράζουν ἀξίες ὕφους κτλ. Ὁ Τριανταφυλλίδης παρουσιάζει συνοπτικὰ τὸ πρόβλημα γράφοντας (Ε', σ. 204) «Ἡ ἄνιση γλωσσικὴ προπαιδεῖα, ἡ πραγματικὴ μόρφωση, ἄσχετη μὲ τὶς γνώσεις, τὸ εἶδος τῆς ἐπαγγελματικῆς ἀσχολίας (νομικὸς ἢ ζωγράφος, μηχανικὸς ἢ τραπεζιτικὸς, φιλόλογος, καθηγητῆς ἢ ἔμπορος), τὸ εἶδος τῆς ζωῆς (μὲ τὸ λαό, μέσα σὲ βιβλία, μὲ ξενόγλωσσους), τὸ γλωσσικὸ μας ἰδανικόν, ποὺ ἐπηρεάζει ἑμμεσὰ τὸ γλωσσικὸ τύπο, τέλος, γιὰ τὸν ἴδιο Ἕλληνα, τὸ περιβάλλον καὶ τὸ θέμα τῆς ὀμιλίας τοῦ ἐπιδρουῦν ἄνισα στὴ γλώσσα τοῦ καθενός μας, ἔτσι ποὺ νὰ μὴν ἔχουν τὰ στοιχεῖα τῆς τὴν ἀπαραίτητη ἐνότητα». Ἄς δοῦμε τώρα ἀπὸ κοντὰ τὶς κατηγορίες ποὺ διακρίναμε.

2.0. Ἀναγκαστικὴ χρήση τύπων τῆς Κ.

Ἡ κατηγορία αὕτη περιλαμβάνει:

2.1. Ὅσα διαφέρουν μορφολογικὰ ἀπὸ τὰ ὑπόλοιπα Λ στοιχεῖα τῆς ΚΝΕ καὶ ἔχουν γίνει ἀποδεκτὰ σ' αὐτὴν μὲ τὰ ἀρχαῖα γραμματικὰ χαρακτηριστικὰ τους, ἀποτελώντας πιά συστατικὰ στοιχεῖα τῆς ἀπαραίτητα καὶ δημιουργώντας ἔτσι τὸν ἀνάμικτο χαρακτήρα τῆς. Γὰ περισσότερα παραδείγματα μᾶς προσφέρει ἡ ὀρολογία τῶν ἐπιστημῶν καὶ γενικὰ τοῦ σύγχρονου τεχνικοῦ πολιτισμοῦ σ' ὅλες τὶς ἐκδηλώσεις του.

1) ἐπιστημονικὴ.

τὸ ὄν, τὸ εἶναι, τὸ γίνεσθαι, τὸ καλόν, τὸ παρὸν | μέλλον | παρελθόν, βαρὺ ὕδωρ, ἱερὰ | λοιμώδης νόσος, φθίνουσα πρόοδος, μετρικὸς πούς, μὴ μὲ λησμόνει, Μικρὰ Ἄρκτος, οὐροδόχος κύστις, προμήκης μυελός

2) διοικητικὴ, τῶν ὑπηρεσιῶν τοῦ κράτους.

τρέχον ἔτος, δεδομένου ὅτι, δυνάμει, ἀνωτέρα βία, ἀνακαλῶ εἰς τὴν τάξιν, ἐνάγων, τὸ ἐφάπαξ, φρονῶ τὰ ἐναντία, κυρία ἐπὶ τῶν τιμῶν, σεσημασμένος, πεπραγμένα, ὁ αἰτῶν, ἀπὸ κοίτης καὶ τραπέζης, πέλεκυς τῆς δικαιοσύνης, ὑπέχω λόγον, σημαῖνον πρόσωπο, ὁ ἐπὶ (+ γεν.) κτλ.

3) στρατιωτικὴ, ναυτικὴ κτλ. (πβ. ΤΡΙΑΝΤ. Α', 39, 101)

ἄνευ ὄρων, ἔναρξη πυρός, ἀνταλλαγὴ πυρῶν, ζώνη τῶν πρόσω, βαρέα σκάφη, ἐν ἐνεργείᾳ, ἀνάκρουση πρύμνης, παρῶν / ἀπῶν κτλ.

4) τεχνική.

προϊόν, σῆμα κατατεθέν, ἡ ὀπισθεν (στὰ αὐτοκίνητα, ὅπου ἔχουμε συχνὰ διπλὴ ὀρολογία, λόγια καὶ ξένη, π.χ. συμπλέκτης - ντεμπραγιάζ).

5) ἀθλητισμοῦ.

βαρέων βαρῶν

2.2. Παροιμιακὲς φράσεις (μὲ τὴν εὐρύτερη σημασίᾳ τοῦ ὄρου).

Ἐδῶ ἀνήκουν φράσεις καὶ φρασεολογικὲς ἐνότητες ἀπὸ τὴν ἀρχαία γραμματεία, τὴν ἐκκλησιαστικὴ γλώσσα καὶ τὴν Κ, ποὺ χρησιμοποιοῦνται, ὅπως θὰ λέγαμε, μέσα σὲ εἰσαγωγικά, γιὰ νὰ χαρακτηρίσουν ἐπιγραμματικὰ γεγονότα ὀρισμένης κατηγορίας. Πολλὲς ἐκφράσεις τῆς Κ παρουσιάζονται καὶ σὰν παροιμιακὲς φράσεις, γιὰτὶ χρησιμοποιοῦνται σὲ μιὰ ὀρισμένη περίπτωσι στὴν καθημερινὴ ὁμιλία, π.χ. πεδίον δράσεως, ἐσχάτη προδοσία. Ἀποτελοῦν, ὅπως καὶ οἱ διαλεκτικὲς ἢ ξένες λέξεις καὶ ἐκφράσεις, ξένα σώματα μὲ δικαίωμα παραμονῆς καὶ μὲ τὴ δυνατότητα νὰ χρωματίζονται συναισθηματικά, ὅπως καὶ οἱ Δ.

Οἱ παροιμιακὲς αὐτὲς φράσεις ἀκούονται συνήθως ἀπὸ τὸ στόμα μορφωμένων.² Ἄλλοῦ τίς βρίσκουμε καὶ παραμορφωμένες. Δὲν εἶναι γνωστὸ σὲ κάθε περίπτωση, πῶς τίς χρησιμοποιεῖ τὸ κάθε ἄτομο. Ὅπου ὑπάρχει ἐκλογή, εἶναι ἐνδειξη μόρφωσης, ἐνῶ ἀντίθετα ἕσες ἔχουν ἐνσωματωθῆ στὴν Δ χρησιμοποιοῦνται ὅπως καὶ οἱ ἄλλες συνηθισμένες ἐκφράσεις τῆς, π.χ. δόξα τῷ Θεῷ. Ἡ ὑπερβολικὴ χρῆσι τους δηλώνει σχολαστικότητα.

Ἡ κατάταξή τους σὲ κατηγορίες παρουσιάζει δυσκολίες, γιὰτὶ ἀπαιτεῖ τὴ γνώσι τῆς ἱστορίας τους (ἢ διάκρισι μεταξὺ ἀρχαίων καὶ νεωτέρων εἶναι συχνὰ δύσκολη). Ὅταν δὲν διαφέρουν μορφολογικά ἀπὸ παροιμιακὲς φράσεις τῆς Δ, ἀναγνωρίζονται ἀπὸ τὸ λεξιλόγιό καὶ ἀπὸ τὴ θέση τῶν λέξεων, π.χ. τέρατα καὶ σημεῖα, συντρέχουν λόγοι, συνάγω τὰ ἐπίχειρα τῆς κακίας μου, περίοδος ἰσχυρῶν ἀγελάδων, τίθεται τὸ ἐρώτημα, χαρᾶς εὐαγγέλια, πέτρα τοῦ σκανδάλου, τέρας μνήμης, μεταξὺ φθορᾶς καὶ ἀφθασίας, ὅποιος ἐπρόλαβε τὸν Κύριον εἶδε, δὲν εἶναι τοῦ κόσμου τούτου, ὕψιστε Θεέ, ὅπως καὶ ἂν ἔχη τὸ πρᾶγμα κτλ. Τέλος ὑπάρχει τὸ πρόβλημα, ἂν πρέπη νὰ περιληφθοῦν ἐδῶ παραδείγματα μὲ μορφολογικά χαρακτηριστικὰ νεκρὰ ἀκόμη καὶ γιὰ τὴν Κ.

Θὰ μπορούσαμε νὰ διακρίνομε τίς ἐξῆς κατηγορίες:

1) ἀρχαία γραμματεία. (πβ. Τριανταφ., Παροιμιακὲς φράσεις, 1947, Α' 5 - 49, Β' 50 - 1). Ἡ κοινὴ προφορὰ καὶ ἡ μικρὴ ἐξέλιξι ὡς τὰ ΝΕ διευκολύνει τὴ χρῆσι τους. Πολλὲς θὰ μπορούσαν νὰ μεταφραστοῦν στὴ Δ.

2. Οἱ Α ἐκφράσεις μὲ γνωμικὸ χαρακτήρα δείχνουν τὸν προσανατολισμὸ τῆς παιδείας μας στὰ διάφορα στάδια τῆς κατὰ τοὺς τελευταίους αἰῶνες (θρησκευτικὴ - ὕστεροελληνικὴ (πατερικὴ), κλασικὴ κτλ.).

ὁ νοῶν νοεῖτω, τὸ μὴ χειρὸν βέλτιστον, ἀβρόχοις ποσίν, ἄγομαι καὶ φέρομαι, ἄκουσον ἄκουσον, ἄκρον ἄωτον, ἅμ' ἔπος ἅμ' ἔργον, τὴν ἀνάγκην φιλοτιμίαν ποιούμενος, ἄνθρακες ὁ θησαυρός, αὐτὸς ἔφα, ἄχθος ἀρούρης, δαμόκλειος σπάθη, τί δέον γενέσθαι, δούρειος ἵππος, δυοῖν θάτερον, εἰσάγω καινὰ δαιμόνια, ἐκὼν ἄκων, ἐμοῦ θανόντος, ἐνθάδε κεῖται, τὰ ἐν οἴκῳ μὴ ἐν δήμῳ, ἐν χρῶ, τὰ ἐξ ἀμάξης, ἐπὶ ξυροῦ ἀκμῆς, ἤξεις ἀφήξεις, ἢ τὰν ἢ ἐπὶ τὰς, θαῦμα ιδέσθαι, ἰδίους ὄμμασι, κέρασ τῆς Ἀμαλθείας, λυδία λίθος, μέλας ζωμός, μῆλον τῆς ἔριδος, μηδὲν ἄγαν, μικρὸς τὸ δέμας, ἐδέησε, νέκταρ, οἷα ἢ μορφή τοιάδε καὶ ἢ ψυχῆ, περὶ ὄνου σκιᾶς, οὐαὶ τοῖς ἠττημένοις, πᾶν μέτρον ἄριστον, περὶ πολλὰ τυρβάζω, πρὸς κέντρα λακτίζω, πύξ λάξ, σαροδόνιος γέλως, σπείρω καινὰ δαιμόνια, σταγῶν ἐν τῷ ὠκεανῷ, φάσκει καὶ ἀντιφάσκει, φύοδην μίγδην, χάσμα ιδέσθαι, χρόνον φείδου, ὠδινεν ὄρος καὶ ἔτεκε μῦν, ὦν οὐκ ἔστιν ἀριθμός, ὡς ἀπὸ μηχανῆς θεός κτλ.

2) ἐκκλησιαστικὴ γλώσσα (πβ. ΓΡΙΑΝΤΑΦ., Παροιμ. φρ., Γ' 52 - 65). Ἐκφράσεις μὲ παροιμιακὸ, ἀποφθεγματικὸ χαρακτήρα ἀπὸ τὴν Παλαιὰ καὶ Καινὴ Διαθήκη, λειτουργία, εὐαγγέλια, διδασκαλία. Πολλὲς φορές τὸ περιεχόμενον αὐτῶν τῶν φράσεων πλουτίζεται ἀπὸ τὸ λαὸ ἢ ἐρμηνεύεται διαφορετικὰ. Ἡ ὑποβολὴ τῶν μόλις κατανοητῶν φράσεων τῆς ΠΔ καὶ ΚΔ δημιουργοῦν τὴν κατάλληλη ἀτμόσφαιρα καὶ ψυχολογία.

ἀδελφοὶ ἐν Χριστῷ, νῦν καὶ αἰεὶ, αἰώνιον πῦρ, ἅλας τῆς γῆς, αἰωνίας μονάς, ἁμαρτίαι γονέων, ὀδόντα ἀντὶ ὀδόντος, ὀφθαλμὸν ἀντὶ ὀφθαλμοῦ, ἄνω ποταμῶν, ἄνω σχῶμεν τὰς καρδίας, ἀποδημῶ εἰς Κύριον, ἀπὸ καταβολῆς/κτίσεως κόσμου, ἀπὸ στόματος νηπίων, ἄρον ἄρον, ἄσωτος υἱός, ἀξάνομαι καὶ πληθύνομαι ὡς κτλ., ἢ αὐτοῦ μακαριότης κἄ., φωνὴ βοῶντος ἐν τῇ ἐρήμῳ, Γραφαί, διὰ τὸν φόβον τῶν Ἰουδαίων, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων, ἐν τῇ παλάμῃ καὶ οὕτω βοήσομεν, ἐξ ἀποκαλύψεως, ὁ ἐξ ἀπορρήτων, ὁ ἔχων ὦτα ἀκούειν ἀκουέτω, ζητῶ τὴν κεφαλὴν ἐπὶ πίνακι, θέτω τὸν δάκτυλον εἰς τὸν τύπον τῶν ἤλων, θεοῦ Κύριε φυλακὴν τῷ στόματί μου, τὰ τοῦ Καίσαρος τῷ Καίσαρι, κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν, Κύριος οἶδε, μακάριοι οἱ κατέχοντες, μέγας εἶσαι Κύριε, Μεταμόρφωση τοῦ Σωτῆρος, μετανουῶσα Μαγδαληνὴ, μετὰ φόβου Θεοῦ, μωρὰ παρθένος, νίπτω τὰς χεῖρας μου, οἶκος Θεοῦ, Παντοκράτωρ, πάτερ ἡμῶν, πλήρης ἡμερῶν, τὸ μὲν πνεῦμα πρόθυμον ἢ δὲ σὰρξ ἀσθενής, πνευματικὸς πατήρ, πρόβατον ἀπολωλός, πῦρ τὸ ἐξώτερον, σὰρξ ἐκ τῆς σαρκός, στήλη ἅλατος, τριάκοντα ἀργύρια, ἔπαγε ὀπίσω μου Σατανᾶ, ἐπὶ ξύλου κρεμιάμενος, ἀφωνότερος ἰχθύος, Ἁγία Τριάς κτλ.

3) νεώτερη γραμματεία καὶ γλώσσα.

θαλάσσια ξύλα, ὁ γέρον φθονερός, τὸν κεραυνὸν εἰς φάκελον, ὁ γαλανὸς αἰγιαλός, ἠγεμῶν ἐκ Δυτικῆς Λιβύης, πάλ' εἰς μικρὸν γενναῖοι, ὁ ἀρηθεῖς δὲν μετανιώνει, χωρὶς περισκεψιν χωρὶς λύπην χωρὶς αἰδῶ, ἰδεώδης ἐν τῇ λύπῃ του, ὁμνύει, ὡς ὄνομα ψιλόν, κατήντησα σχεδὸν ἀνέστιος καὶ πένης κτλ.

4) μεταφράσεις. Ἐδῶ θὰ μπορούσαν νὰ καταχωρηθοῦν τίτλοι βιβλίων μεταφρασμένων στὴν Κ καὶ ξένες φράσεις ἀπὸ τὴ λογοτεχνία ποὺ ἐπικράτησαν (βλ. 4).

3.0. Χρήση τύπων τῆς Κ, γιατί διαστέλλονται στὴ σημασία ἀπὸ ἀντίστοιχες τῆς Δ.

πλαγίως - πλάγια, ἐκτάκτως - ἔκτακτα, Καθαρὰ Δευτέρα, ἱερὰ ἀκολουθία (πβ. 2.32) κτλ.

Οἱ Λ λέξεις, ποὺ ἐνσωματώθηκαν στὴν ΚΝΕ καὶ παρουσιάζουν διαφορὰ σημασίας ἢ χρωματισμοῦ ἀπὸ τὶς συνώνυμες τοὺς Δ ἢ ἀπὸ τὸ ἄλλο σκέλος ἑνὸς σημασιολογικοῦ ζεύγους (Λ - Δ), ἀκολουθοῦν τὸ τυπικὸ τῆς Δ, ἀλλιῶς ἀνήκουν στὶς κατηγορίες τῶν 5 - 7., π.χ. μνηστήρας χαρτοφυλακίου, βαθμίδα πολιτισμοῦ, διασκέδαση - γλέντι, δουλεία - δουλειά κτλ.

4.0. Πολλὰ Κ στοιχεῖα χρησιμοποιοῦνται, γιατί δὲν πλάστηκαν ἢ δὲν ἐπικράτησαν ἀκόμη τὰ ἀντίστοιχα Δ. Ἔτσι ἡ χρήση τῆς Κ εἶναι σχεδὸν ἀναγκαστική. Αἰτίες τῆς κατάστασης αὐτῆς εἶναι ἡ ἔξη, ἡ ἀδράνεια, ἡ εὐκολία (πβ. Ψυχάρη: «τὸ κυριότερο ποὺ μᾶς κρατᾷ στὴν Κ εἶναι ἡ τεμπελιά», στοῦ Ε. ΓΙΑΝΙΔΗ, *Γλωσ. Παρ.*, 1932, σ. 9). Ἡ ἀντικατάσταση τῶν Κ ἐκφράσεων μὲ Δ ποὺ τὶς μεταφράζουν ἔχει ὡς ἀποτέλεσμα πολλές φορές τὴ διατήρηση τῆς ἀξίας τῶν Κ (ἴσως ἐπειδὴ τὶς θυμίζουν), ἄλλοτε ὅμως τὴν ἀπώλεια τῆς ἀπόχρωσης ποὺ ἔχει ἡ ἰδιωματικὴ Κ ἔκφραση (ἴσως ὅμως μὲ τὴν ἀποκλειστικὴν χρήση νὰ τὴν ἀποκτήσῃ ἢ μὲ τὴν προσθήκη ἄλλων στοιχείων νὰ ἐκφραστῇ τὸ ἴδιο ἀκριβῶς συναισθηματικὸ φορτίο, ἀλλὰ μὲ λιγότερο οἰκονομικὸ τρόπο, μὲ μεγαλύτερη *redondance*) π.χ. πάση θυσία - μὲ κάθε θυσία (ἡ Δ δείχνει πιὸ ἀχρωμη, γιατί δὲ βρίσκεται σὲ ἀποκλειστικὴν χρήση), φύλλον συκῆς - φύλλο συκιάς, ἄνευ ὄρων - χωρὶς ὄρους, χωρὶς κανένα ὄρο, μεταλλικὸν ὕδωρ - μεταλλικὸ νερό, μίαν ὠραίαν πρωίαν - ἓνα ὠραῖο πρωῖνὸ (ποὺ λές).

Στὴν κατηγορία αὐτὴ θὰ μπορούσαν νὰ καταταχτοῦν καὶ πολλοὶ ἀπὸ τοὺς ὄρους τῆς 2.2 (π.χ. ἀνὰ δύο, ἄρξασθε κτλ.) καὶ οἱ μεταφράσεις τῆς 2.3 (π.χ. τίτλοι βιβλίων: Ἡ κυρία μὲ τὰς καμελλίας, Τοὺς ἀθλίους, Κράτος τοῦ ζόφου, Οὐδὲν νεώτερον ἀπὸ τὸ Δ. μέτωπον, Ὑπὸ τὰς φιλόρας, Ἡ μυστηριώδης νῆσος, Ἡ σφίγξ τῶν πάγων, Οἱ ἀριστεῖς ταξιδεῦον, Ὁ κοσμοκράτωρ κτλ.). Ἡ κατηγορία λοιπὸν αὐτὴ βρίσκεται στὸ μεταίχμιον τῶν δύο μεγάλων ομάδων (βλ. 1.4.), ὅπως καὶ ἡ ἐπόμενη (5.)

εἰς ὑγείαν, τὰ δέοντα, τὰ σέβη, εἰς ἀνώτερα, νεκρὰ ἐποχὴ|φύση, ἐσχάτη προδοσία, σὺν τῷ χρόνῳ κτλ.

5.1. Σπουδαιότατη εἶναι ἡ χρήση στοιχείων τῆς Κ ἀπὸ ἐπίδραση τοῦ περιβάλλοντος, δηλ. τῆς γλωσσικῆς πραγματικότητος σ' ὅλες τὶς ἐκδηλώσεις τῆς (τύπος, παιδεία, διοίκηση, λογοτεχνία, ἐπάγγελμα κτλ.), μέσα στὴν ὁποία μεγαλώνουν τὰ ἄτομα. Ἡ ἐπίδραση αὐτὴ ἔχει διαφορετικὴ ἔνταση καὶ ἀποτελέσματα κατὰ τὰ ἄτομα καὶ διαφορετικὴ ἐξάπλωση κατὰ τὶς περιπτώσεις (ἀπὸ

στοιχεῖα κοινὰ σὲ πολλοὺς μέχρι τῆ μονομανῆ χρήσῃ ὀρισμένων φράσεων καὶ λέξεων, π.χ. φέρ' εἰπεῖν).

5.2. Οἱ αἰτίες καὶ τὰ κίνητρα εἶναι ποικίλα:

1) Ὁ πνευματικὸς προσανατολισμὸς τοῦ νεοέλληνα. «Τὸ ἔμφυτο φυλετικὸ ἐλάττωμά του νὰ δείχνει ἐπιφάνεια χωρὶς βάθος, ἐξωτερικὴ λάμψη χωρὶς οὐσία, λόγια παχιά χωρὶς ἔργα, καὶ νὰ θέλῃ νὰ πετυχαίνῃ μεγάλα ἀποτελέσματα χωρὶς σταθερὴ καὶ ἐπίμονη προσπάθεια καὶ ἀνάλογο κόπο, ἐνισχύθηκε καὶ καλλιεργήθηκε θαυμάσια μέσα στὸ σχολεῖο, ποὺ τοῦ παρουσίαζε διαρκῶς τὴ λέξη καὶ τὸν τύπο σὰν τέρμα ἐνέργειας τελειωτικὸ, σκοπὸν ὑπέροχο, ἀνθρωπιστικὸ καὶ ἔθνικόν, στοιχεῖο διάκρισης καὶ ὑπεροχῆς οὐσιαστικόν, χωρὶς πραγματικὰ νὰ εἶναι. Κι ἔτσι ὁ σνομπισμὸς καὶ ἡ τάση στὸ εὐκόλο κέρδος, ὁ παρασιτισμὸς καὶ ὁ μεταπρατισμὸς καὶ ἡ ἀποστροφή πρὸς τὴ δημιουργικὴ ἐργασία βρῆκαν ἀξιόλογο στήριγμα» (Δ. ΓΑΗΝΟΣ, "Ἔθνος καὶ γλῶσσα, σ. 14). Σ' αὐτὰ προστίθεται καὶ ἡ δύναμη τῆς ἀδράνειας. Πβ. ΛΟΥΚΑΤΟ (σ. 60) καὶ ΔΗΜΑΡΑ (σ. 76) στὸ Συμπόσιο γιὰ τὴ δημοτικὴ γλῶσσα.

2) Οἱ νέοι ὄροι τῆς Κ πλουτίζουν τὸ λεξιλόγιον (δάνεια ἀπὸ τὴ διοικητικὴ γλῶσσα, τὸν τεχνικὸ πολιτισμὸ) τῶν ἀτόμων χωρὶς ἔξοδα καὶ συμβάλλουν σὲ μιὰ πλατύτερη ἐπικοινωνία τοῦ ἀτόμου, ποὺ τὰ ἀποκτᾷ καὶ τὰ μεταχειρίζεται σὰν ὄργανα ἢ σήματα (ὅπως κάθε λέξη), μὲ τὰ ἄλλα μέλη μιᾶς γλωσσικῆς ομάδας (πβ. αὐτὸν ποὺ μαθαίνει μιὰ ξένη γλῶσσα σὲ ξένο τόπο). Ἔτσι δὲ διστάζει νὰ χρησιμοποιῇ Κ λέξεις καὶ φράσεις χωρὶς νὰ τίς προσαρμόζῃ στὸ τυπικὸ τῆς ΚΝΕ, ὅταν μάλιστα ἐπιδιώκῃ πρακτικοὺς σκοποὺς τῆς καθημερινῆς ζωῆς. Ὁ μέσος ὁμιλητὴς δέχεται τὰ γλωσσικὰ στοιχεῖα ποὺ τοῦ προσφέρει τὸ ὀρισμένο περιβάλλον, μέσα στὸ ὁποῖο γεννιέται καὶ μεγαλώνει, ἀναγκαστικά, χωρὶς νὰ ἐξετάζῃ τὴ δυνατότητα ἐκλογῆς καλύτερων, συχνὰ μάλιστα οἱ ἀμόρφωτοι τὰ παραμορφώνουν καὶ τὰ συγχέουν (πβ. ΤΡΙΑΝΤ. Α' 264-6). "Ὅταν ἡ ἐκλογή καὶ προτίμηση γίνεται ἐνσυνείδητα, τότε βρισκόμαστε μπροστὰ σὲ μιὰ περίπτωση τῆς ἐπόμενης κατηγορίας (6.), τὸ ἴδιο ὅμως ἄτομο μπορεῖ νὰ παρουσιάσῃ παραδείγματα καὶ τῶν δύο.

3) ἐπιδίωξη σοβαρότητας καὶ ἐπισημότητας, ποὺ θεωρεῖται ὅτι ἔχει ἡ Κ, ὅπως π.χ. ὅταν ὁ ἐκφωνητὴς τοῦ ποδοσφαιρικοῦ ἀγῶνα δηλώνῃ ὅτι μένουν δύο λεπτὰ γιὰ νὰ λήξῃ ὁ ἀγὼν (ποὺ τυχαίνει νὰ εἶναι σημαντικὸς), ἐνῶ ἄλλοτε τὸν ἀκοῦμε νὰ λέῃ ὁ ἀγὼνας μεταφέρεται τὴν ἔσθια τῆς. . . .

4) ἡ ἔλξη τῶν τύπων τῆς Κ, ποὺ ἔχουν ἐνσωματωθῆ στὴ γραμματικὴ τῆς ΚΝΕ καὶ τῆς δίνουν ἓνα ἀνομοιόμορφο, ἀνάμικτο χαρακτήρα. Τὰ Α αὐτὰ στοιχεῖα φέρνουν ἀναλογικά, ἐφόσον διαρκεῖ ἡ διγλωσσία, ἐκφράσεις τῆς Κ, ποὺ δὲν εἶναι ἀπαραίτητες ἢ δὲν πρέπει νὰ γίνουν ἀποδεκτές, γιὰτὶ ἔτσι κινδυνεύει ἡ ἰσορροπία τοῦ συστήματος. Σ' αὐτὸ συμβάλλει ἐπίσης ἡ χρῆση ἀρχαίων λέξεων καὶ φράσεων, ποὺ ἐνισχύουν τὴν Κ καθὼς προφέρονται μὲ ΝΕ προφορά.

5.3. Σχετικὰ μὲ τὴν προέλευση τῶν παραδειγμάτων μπορούμε νὰ διακρί-
νουμε τὶς ἑξῆς κατηγορίες:

1) ἐγκύκλια παιδεία, ἐπίδραση σχολείου.

Ἡ γλῶσσα τοῦ ἑλληνικοῦ σχολείου μὲ στοιχεῖα τῆς Κ στὸ δημοτικὸ καὶ τὴν ἀρχαία γραμματικὴ καὶ συντακτικὸ στὴ μέση παιδεία, μὲ τὴ γλῶσσα τῶν δι-
δακτικῶν ἐγχειριδίων, τὴν ὀρολογία τῶν μαθημάτων τῆς μέσης παιδείας (μα-
θηματικά - γεωμετρία, φυσικὴ κτλ.) καὶ ὀρισμένες ἐπίσημες ἐκφράσεις τῆς σχο-
λικῆς ζωῆς, ἀφήνει κατάλοιπα στὴ γλῶσσα τῶν μαθητῶν. Ἡ ἀλλαγὴ τῶν δι-
σκάλων, ποὺ ἔχουν συχνὰ διαφορετικὲς γλωσσικὲς ἀντιλήψεις, φέρνει σύγχυση
στὸ αἶσθημα τῆς γλῶσσας ποὺ πρέπει νὰ παίρνουν ὡς πρότυπο. Τὸ ἴδιο καὶ οἱ
ποικίλες μορφές ποὺ παίρνει ἡ λύση τοῦ γλωσσικοῦ προβλήματος, ὅπου παρα-
τηροῦμε συχνὰ πολλὲς προσωπικὲς ἰδιοτυπίες. Τὸ σχολεῖο δὲ διδάσκει συνήθως
τὸ μαθητῆ, μὲ ποιὸ τρόπο μπορούν νὰ εἰπωθοῦν στὴ Δ, μὲ τὴν ἴδια πληρότητα,
ἓνα πλῆθος ἐκφράσεων τῆς Κ, ποὺ τίς χρησιμοποιεῖ στὸ ἑξῆς, γιατί δὲν γνωρί-
ζει ἄλλες οὔτε ἔχει τὸν καιρὸ καὶ ἴσως τὴν ἰκανότητα νὰ βρῆ ἀντίστοιχες μόνος
του. Ἡ ἐπαφὴ μὲ τὴν ἑλληνικὴ ἀρχαιότητα στὸ σχολεῖο (ἀλλὰ καὶ στὸ ραδιόφω-
νο, τὸν τύπο, τοὺς πολιτικοὺς καὶ πανηγυρικοὺς λόγους κτλ.) δημιουργεῖ μνῆμες
ποὺ ξαναγυρίζουν ἢ ἐπιδρῶν στὴ γλῶσσα τῶν ὁμιλητῶν (ἀποτελεῖ ἔνδειξη κά-
ποιας μάθησης ἢ καὶ ἡμιμάθειας, ὅταν μάθουν μιὰ φράση καὶ τὴ χρησιμοποι-
οῦν κάθε τόσο). Παραδείγματα:

κ. διευθυντά, οἱ (τοὺς) μαθηταὶ (-τάς), καθηγητάς, κηδεμών, ἐπιλαχών, δι-
αγωγὴ ἀρίστη, ἀπών, μετεξεταστέος, λίαν καλῶς, κοσμήτωρ, λέκτωρ,
πρυτάνεις, κοσμιωτάτη, διατριβὴ ἐπὶ ὑψηγεία, διδάκτωρ, ἑλλιπῶς, μηδὲν
εἰς τὸ πηλίκον, ὅπερ ἔδει δεῖξαι, ἐπί, διά, σύν, ξύλον ἀπελέκητον, σχῆ-
μα κατὰ τὸ νοούμενον, τετελεσμένος μέλλον, φωνῆεν, ἔν δια δυοῖν, Νεύτων,
Ἐρμῆς τοῦ Πραξιτέλους, παραγγέλματα γυμναστικῆς: ἀτενώς, προνηδόν, ση-
μειωτόν, τροχάδην, τοὺς ζυγοὺς λύσατε, - τῶν χειρῶν, δὲς κ.τ.λ. (πβ. ΤΡΙΑΝΤ.
Ε' 200).

2) τύπος καὶ ραδιόφωνο, ποὺ ἀντανακλοῦν τὴ γλῶσσα τῆς πολιτικῆς, τῆς
διοίκησης, τῆς τεχνικῆς, τῶν θεαμάτων κτλ. (ποὺ μπορούν νὰ ἐπιδρῶν βέβαια
καὶ ἄμεσα) μὲ τοὺς νεολογισμοὺς τους, τὰ slogans, τὶς διαφημίσεις κτλ. Ἀπέ-
ναντι σ' αὐτὴ τὴν πίεση τοῦ παρόντος, τὰ ἄτομα ποὺ μιλοῦν μιὰ γλῶσσα δὲ δια-
θέτουν ὀργανωμένη (πρακτικὴ, ὅπως δὲν εἶναι οἱ Ἀκαδημίες) ἀμυνα κατὰ τῶν
νεολογισμῶν, ποὺ εἰσβάλλουν στὸ χῶρο τους μαζί μὲ τὰ προϊόντα τοῦ τεχνικοῦ
πολιτισμοῦ, καὶ ὅταν δὲ δημιουργοῦν δικούς των ὅρους χρησιμοποιοῦν τὶς λέ-
ξεις καὶ ἐκφράσεις ποὺ ἀκοῦν (κάποτε παραμορφώνοντάς τες). Ἔτσι Α στοι-
χεῖα γίνονται δεκτὰ στὴν ΚΝΕ κρατώντας τὸ φωνηεντισμὸ τους καὶ τὸ τυπικὸ
τους. Βασικὰ ὄργανα αὐτῆς τῆς εἰσβολῆς εἶναι ὁ τύπος καὶ τὸ ραδιόφωνο, ποὺ
κάτω ἀπὸ τὴν πίεση τοῦ χρόνου δὲ βρίσκουν πάντα τὶς καλύτερες λύσεις. Πολλὰ
εἶναι ἐκεῖνα ποὺ μεταφράζονται, χωρὶς προσοχὴ καὶ ἀρμοδιότητα, γιὰ πρώτη

φορὰ στὸν ἡμερήσιο καὶ περιοδικὸ τύπο, γιὰ νὰ ἀποδώσουν τὶς ἔννοιες τοῦ σύγχρονου πολιτισμοῦ, ποὺ ἐπεκτείνεται καὶ πλουτίζεται συνεχῶς. Ἐπειδὴ συχνὰ δηλώνουν ὀνομασίες προϊόντων ποὺ κυκλοφοροῦν εὐρύτατα, καταλήγουν νὰ χρησιμοποιοῦνται ἀνάλογα στὴν καθημερινὴ ὁμιλία (βλ. διαφημίσεις ἑφημερίδων καὶ περιοδικῶν). Κάτι ἀνάλογο συμβαίνει καὶ μὲ τοὺς τίτλους π.χ. κινηματογραφικῶν ἔργων (ιδίως μὲ τὴ σημερινὴ διάδοση τοῦ κινηματογράφου, ποὺ γιὰ τὸν πολὺ κόσμος ἀποτελεῖ πρώτη πνευματικὴ τροφή), καθὼς χρησιμοποιοῦνται συνήθως ὀλοκλήροι καὶ σὰν ταιριαστοὶ χαρακτηρισμοὶ ποικίλων καταστάσεων (π.χ. στὴν πολιτικὴ σάτιρα), π.χ. ἄρχων τοῦ τρόμου, πρίγκιψ τοῦ ἐρέβους, δταν ἡ σὰρξ προστάζει, σιδηροῦς ἰππότης, ὑπὸ πλαστὴν ταυτότητα, αἱ δύο ὄρφαναί, μυστικὸς πράκτωρ κτλ., (πβ. καὶ τὰ: προσεχῶς κτλ.). Ηβ. ΛΟΥΚΑΤΟ (σ.59) καὶ ΠΛΩΡΙΤΗ (σ. 82) στὸ Συμπόσιο γιὰ τὴ δημ. γλ. Ἀπὸ τὸν μεγάλο ἀριθμὸ τῶν καθιερωμένων αὐτῶν καλουπιῶν ποὺ παρουσιάζει ὁ καθημερινὸς τύπος καὶ ποὺ ἀκούονται ποῦ καὶ ποῦ ἀναφέρονται ἐδῶ μερικὰ παραδείγματα:

ἀγγλικὸς δάκτυλος, ἀγνώστου προελεύσεως, εἰς ἄγρον ψήφων, ἀθλίας ποιότητος, ἀκρογωνιαῖος λίθος, ἀμελητέα ποσότης, ἀνὰ πᾶσαν στιγμὴν, ἀνὰ τοὺς αἰῶνας, ἄνευ ἀποχρῶντος λόγου, ἀνωτέρα δύναμις, ἅπαξ διὰ παντός, ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους, ἀπεργία πείνης, ἀπὸ ἀμνημονεύτων χρόνων, ἀπὸ πάσης ἀπόψεως, ἀπὸ μνήμης, ἀρίστης τέχνης, ἄτακτος φυγῆ, ἀφ' ἑτέρου/ὑψηλοῦ, βαδίζω ἐπὶ τὰ ἴχνη, βασιλικώτερος τοῦ βασιλέως, βίος ἀβίωτος, δὲν ἔχει ποῦ τὴν κεφαλὴν κλῖναι, δευτέρα ἔκδοσις, διὰ ζώσης, διελύθη εἰς τὰ ἐξ ὧν συνετέθη, διὰ πᾶν ἐνδεχόμενον, διὰ παντός τρόπου, διαρρηγνύω τὰ ἱμάτιά μου, διὰ τὸν Α ἢ Β λόγον, διαχωρίζω τὰς εὐθύναις μου, δι' οἰονδήποτε λόγον, διωλίζω τὸν κώνωπα, δοῦναι καὶ λαβεῖν, δῶρον ἄδωρον, εἰ δυνατόν, εἴθισται, εἰκῆ καὶ ὡς ἔτυχε, ἐν χρήσει, εἶμαι ὑπ' ἀτμόν, εἰς βάρος/διπλοῦν/πείσμα/στάσιν προσοχῆς/τὸν αἰῶνα τὸν ἅπαντα, ἐκ γενετῆς/θεμελίων/νέου/παραδρομῆς/παραλλήλου/περιτροπῆς/πρώτης ὄψεως, ἐκτὸς ἑαυτοῦ, ἐκ τοῦ ἀσφαλοῦς/τοῦ προχείρου/τῶν ἐνότων/φήμης, ἐλαφρῶ τῆ καρδία, ἐμπόριον λευκῆς σαρκός, ἐπὶ σκηνῆς, ἐν γένει/εἶδει/ἐκτάσει/ἐναντία περιπτώσει/καιρῶ/λευκῶ/μέρει/μέσῳ, ἐν καὶ τὸ αὐτό, ἐν ὀλίγοις/ὄλω/ὄνόματι/ὄφει/παρενθέσει/πομπῆ καὶ παρατάξει/πρώτοις/ριπῆ ὀφθαλμοῦ/συνεχεῖα/συνόλω/συντομία/σώματι/τελευταία ἀναλύσει/χορῶ, ἐξ ἀνάγκης/ἐγκύρου πηγῆς/ἀρχῆς/ιδίας ἀντιλήψεως/ιδίων/ὀλοκλήρου/ὄψεως/ὑφους, ἐπ' ἀόριστον/ἀπειρον/αὐτοφόρῳ/λέξει/λόγῳ τιμῆς/μέρους/παραδείγματι/ποινῆ/τάπητος/τόπου/τοῦ ἐδάφους/τοῦ παρόντος/τοῦ προκειμένου/ὄνόματι/οὐδενὶ λόγῳ, ἐρυθρὰ σημαῖα, τὰ εὐκόλως ἐννοούμενα, εὐρίσκομαι εἰς τὸ ὕψος τῶν περιστάσεων, εὐχῆς ἔργον, ἐφ' ὄρου ζωῆς, ἔχω καλῶς | ὑπ' ὄψιν, τὰ πρὸς τὸ ζῆν, Θεοῦ θέλοντος, θέτω εἰς ἐνέργειαν/ἐκτὸς μάχης, θύω εἰς τὸν Βάκχον, ἰθύνων νοῦς καθ' ἑκάστην/οἰονδήποτε τρόπον/ὄλα/ὀλοκληρίαν/ὄσον/ὑπαγόρευσιν/ὑπόδειξιν, κάλαθος ἀχρήστων, κάμνω πᾶν ὅ,τι ἐξαρτᾶται κτλ., κατὰ δόσεις/γράμμα/ἄλλον τρόπον/μείζονα λόγον/μέσον ὄρον/ἀρχὰς/σταγόνας/τι/τὸ μάλλον ἢ ἦτ-

τον/τὸ πλεῖστον/ἐμὲ/ἐξοχήν/εὐχὴν, κατιόντες συγγενεῖς, κατ' οἶκον, κατόπιν ἑορτῆς, κεκλεισμένων τῶν θυρῶν, κόρην ὀφθαλμοῦ, κράτος ἐν κράτει, κρούω τὸν κώδωνα τοῦ κινδύνου, κυανοπώγων, οἱ κυβερνῶντες, λαμβάνω τὴν ἄγουσαν/ὕπ' ὄψιν, λανθάνουσα κατάστασις, τὰ λεχθέντα, λῆψις μέτρων, μακρᾶς πνοῆς, μένω ἔξω τοῦ νυμφῶνος, μερὶς τοῦ λέοντος, μεσάζον πρόσωπον, μετὰ θάνατον/κόπου, μεταξὺ τυροῦ καὶ ἀχλαδίου, μέχρι κεραίας/μυελοῦ ὀστέων/ἀποδείξεως τοῦ ἐναντίου/ἐνός, μὴν τοῦ μέλιτος, νεότης, οἴκοθεν νοεῖται, ὀλίγον κατ' ὀλίγον, ὀμιλῶ ἐξ ὀνόματος, ὀξύνους, ὀρθῶς, οὐδενὸς ἐξαιρουμένου, οὐσιώδης παράγων, οὔτε κατὰ διάνοιαν, οὕτως ἐχόντων τῶν πραγμάτων/ἢ ἄλλως/ὥστε, παμψηφεί, παραιτοῦμαι πάσης ἀντιστάσεως, παρὰ πᾶσαν προσδοκίαν, παραπλεύρως, παρατυχῶν, ὁ πέμπτος τροχὸς τῆς ἀμάξης, πέραν τοῦ δέοντος, τὰ πέριξ, πλὴν τοῦ ὅτι, πράγματι, πρὸ ἀμνημονεῦτων χρόνων, πρόβατον ἐπὶ σφαγῆν, πρὸ ἐτῶν, προλαλήσας, πρὸς Θεοῦ/στιγμῆν, προσφυγὴ εἰς τὰ ὄπλα, ὁ πρόων, πρωτεύων, πρῶτος τυχῶν, σεληνόφως, στρέφω τὰ νῶτα, συμβάν, σὺν γυναιξὶ καὶ τέκνοις, συνδουάζω τὸ τεργνὸν μετὰ τοῦ ὠφελίμου, σὺν τῇ φωνῇ καὶ ὁ Λάζαρος κτλ., σῶος καὶ ἀβλαβής, τέως, τρόπον τινά, τρόπος τοῦ λέγειν, ὑπ' ἀριθμὸν, τὰ ὑπὲρ καὶ τὰ κατὰ, ὑπὲρ πίστεως καὶ πατρίδος/τὸ δέον, ὑπὸ μάλης/μορφῆν/τὰς παρούσας συνθήκας, ὕστερον πρότερον, φέρω βαρέως/εἰς γνῶσιν, φύλαξ ἄγγελος, φύσει, φυσικῶ τῷ λόγῳ, χάσμα ὀφθαλμῶν, ψυχῇ τε καὶ σώματι, ὡς ἀκολούθως/διὰ μαγείας/ἐκ θαύματος/ἐκ τούτου/ἐπὶ τὸ πλεῖστον. . .

3) ἐπαγγελματικὴ γλῶσσα καὶ συνείδηση ὁμάδας.

Σὲ πολλὰς κοινωνικὰς ὁμάδες, τάξεις καὶ ἐπαγγέλματα ἢ χρῆση Κ καὶ ἀρχαίων τύπων προκαλεῖται ἀπὸ τῆς συνείδησης τῆς ἐνότητος τῶν μελῶν, πού στηρίζεται σὲ κοινὰς μορφωτικὰς ἀξίες, σὲ κοινὴ ἐπαγγελματικὴ διάπλαση μὲ βάση τὴν Κ, στὰ ὁποῖα καὶ γίνεται ἡ ἀναφορὰ μὲ τοὺς τύπους αὐτούς. Ἀποτελεῖ μιὰ ἐνδειξη γιὰ τὴν κοινωνικὴ τοποθέτηση τοῦ ὀμιλητῆ δηλώνοντας τὸ ἐπάγγελμα (δικηγόροι, ὑπάλληλοι, ἀξιωματικοὶ κτλ.), τὸν πνευματικὸ προσανατολισμὸ, τὴν ἐκπαίδευση (ἀνάλογα μὲ τὴν ἡλικία), τὴν διαλεκτογεωγραφικὴ προέλευση (ὅσοι μιλοῦν περιφερειακὰ ἰδιώματα σπίτι τοὺς χρησιμοποιοῦν πολλὰ τῆς Κ στὴν καθημερινὴ ὀμιλία, γιατί δὲν ἔχουν τὸ αἴσθημα τῆς ΚΝΕ καὶ ἐπηρεάζονται ἀπὸ τὸν τύπο, τὴν διοικητικὴ γλῶσσα κτλ. Πβ. ὅσους ζῆσαν ἀπομακρυσμένοι γιὰ μεγάλο χρονικὸ διάστημα ἀπὸ τῆς συμπαγῆς μάζας τῶν ὀμιλητῶν στὸν ἑλληνικὸ χῶρο), τὴν ἐθνικότητα (ξένοι).

5.4. Τὰ ἀποτελέσματα τῆς κατάστασης αὐτῆς εἶναι τὸ γλωσσικὸ χάος καὶ ἡ ἀναρχία (ἡ «ἐλευθέρως μικτή», ἡ «νεοκαθαρεύουσα» κτλ. Βλ. ΤΡΙΑΝΤΑΦ. Ε' 207 καὶ Ἰστ. Εἰς. § 154), οἱ λανθασμένοι τύποι, ἡ ἀδιαφορία τοῦ κόσμου γιὰ τὴν καλλιέργεια τῆς γλώσσας του, χωρὶς νὰ ἀναλογίζεται τί ἀντίκτυπο ἔχει αὐτὸ στὴν πνευματικὴ του ἀνάπτυξη.

6.0. Χρῆση Κ στοιχείων λόγῳ πεποιθήσεων, πνευματικῆς συγκρότησης καὶ

ἐπιδίωξης ἑνὸς γλωσσικοῦ ἰδανικοῦ ἢ μιᾶς πρακτικῆς ὠφέλειας. Ἡ ἐκλογή των γίνεται ἐνσυνείδητα. Διακρίνονται οἱ ἐξῆς ὑποδιαίρέσεις

6.1. ἐπιδίωξη γλωσσικοῦ ἰδανικοῦ.

Ἡ γλωσσικὴ πράξις μᾶς δείχνει ὅτι μόνο οἱ ἐνσυνείδητα καθαρευουσιάνοι προσπαθοῦν νὰ ἀντικαθιστοῦν στὴν ὁμιλία τους μὲ τὴν Κ λέξεις καὶ ἐκφράσεις τῆς Δ ἀντὶ νὰ τοὺς δίνουν ἀπλῶς ἕναν ἀρχαικότερο χρωματισμὸ (στὴ φωνητικὴ καὶ κυρίως στὴ μορφολογία). Τὸ ἀποτέλεσμα ὅμως δὲν εἶναι ποτὲ μιὰ συνεπῆς Κ, ἀν καὶ ὑπάρχουν ἐπιστήμονες καὶ ἄλλοι μορφωμένοι ποὺ διδάσκουν, ρητορεύουν καὶ μονολογοῦν σ' αὐτήν, καὶ ἀντηχεῖ προσποιητὰ καὶ ἀφύσικα. Γι' αὐτὸ χρησιμοποιοῦν τὸν καθαρισμὸ μόνο ὅταν τὸ θυμηθοῦν, ἀλλιῶς μεταχειρίζονται κι αὐτοὶ τὴν κοινὴ ὁμιλία. Ἀλλὰ κι αὐτοὶ οἱ μεμονωμένοι τύποι καὶ ἐκφράσεις δὲν παρουσιάζουν μιὰ ἐνότητα, γιὰτὶ βρίσκουμε διαφορετικὰ πρότυπα Κ κατὰ τὰ ἄτομα ποὺ τὴν χρησιμοποιοῦν. Ἡ προσωπικὴ γλῶσσα τῶν δημιουργῶν καὶ οἱ ἰδιοτροπίες τῶν συγγραφέων στὸ ὕφος ἐπιδρῶν καμιά φορά, ἰδίως σὲ παλαιότερες γενιές (π.χ. ἦτον, τὲς κτλ) «... ἡ γραμματικὴ αὐτὴ ποικιλία μεγαλώνει σημαντικὰ ἀπὸ ἄτομο σὲ ἄτομο, ἰδίως ἅμα προσέξωμε ὅχι λέξεις μονωμένες παρὰ φράσεις ὀλόκληρες» (τὶς εἰκόνας, τὲς -, τὰς -, νὰ πέφτουν, νὰ πίπτουν) (ΤΡΙΑΝΤ. Ε' 204). Πολλὲς φορές τὰ κατάλοιπα τοῦ λογιωτατισμοῦ φτάνουν μέχρι τὴν προφορὰ διπλῶν συμφώνων (π.χ. ἐκ - κίνηση) καὶ τὴ διάκριση μὲ διαφόρους τρόπους τῶν «ἡμῶν - ὑμῶν».

6.2. πνευματικὴ συγκρότηση.

Ἡ ἡμιμάθεια, ὁ βερμπαλισμὸς, ἡ φτώχεια ἰδεῶν, ἡ ἐπίδειξη κτλ. βρίσκουν καταφύγιο στὴν Κ, ποὺ «γεννᾷ ἢ προάγει πανταχοῦ κενὴν φρασεολογίαν, κενὴν νοημάτων τέρψιν ἐν ὑψικόσμῳ λέξεων ἀφθονία καὶ ἀποστροφὴν ἀπὸ τῆς σοβαρᾶς πραγματικότητος» (ΚΡΟΥΜΒΑΧΕΡ, *Τὸ πρόβλημα* κτλ., σ. 135). Πβ. ὅσα λέει ὁ ΤΡΙΑΝΤΑΦ. (Α' 249): «Οἱ Γερμανοὶ ἀνομολογοῦν ὅτι συχνὰ χρησιμοποιοῦνται ξένα λέξεις ἀπὸ ματαιοδοξίαν, ἐπιτήδευσιν εὐγενείας καὶ πιθηκισμὸν διὰ νὰ παράσχουν τὴν ἐντύπωσιν ξεχωριστῆς παιδείας καὶ ἐκλεκτοτέρας πνευματικῆς μορφώσεως, εἶναι δὲ γνωστὸν ὅτι ἡ ἰδιότης αὐτὴ ἀπονέμεται καὶ ἀπὸ ἡμᾶς εἰς λέξεις ἀρχαίας, ἀσυνήθεις καὶ ξένας τῆς καθημερινῆς ὁμιλίας (θίγω - ἐγγίζω, λυμαίνομαι - βλάπτω, πολλάκις - συχνά)» καὶ ἄλλοῦ «Διαστροφή τοῦ γούστου... αἰσθάνονται μιὰ παιδικίσσια χαρὰ εἰς τοὺς ἠχηροὺς περικόσμους καὶ μεγαλοπρεπεῖς ἤχους... Μανία τοῦ μεγαλείου καὶ τῆς μιμήσεως» (Α' 250) ἢ τὴ γνώμη τοῦ DUNGER (στοῦ ΤΡΙΑΝΤΑΦ. Α' 268) γιὰ τὶς Klangklangwörter «θαυμάσιον μέσον διὰ νὰ μὴ λέγη κανεὶς τίποτε σαφές καὶ νὰ κρύπτῃ τὴν ἐπιπολαιότητα καὶ τὴν ἔλλειψιν ἰδεῶν». Λίγα παραδείγματα μᾶς δείχνουν στὸ σημεῖο αὐτὸ τὴν ἐπίδραση π.χ. τῶν πολιτικῶν καὶ πανηγυρικῶν λόγων μὲ τὸ ἀνθηρὸ τους ὕφος (ποὺ ἔχει τελετουργικὸ χαρακτήρα, μὲ ὀρισμένα στοιχεῖα ποὺ πρέπει ὀπωσδήποτε νὰ παρελάσουν κτλ.), τὴ γνωστὴ μονωδία τους (ὅσοι δὲν ξέρουν καλὰ τί νὰ ποῦν, ἐπειδὴ δὲν προετοιμάστηκαν, ζητοῦν ἔτσι νὰ δώσουν μιὰ ἐπίπλαστη

σοβαρότητα στο λόγο τους, επιμηκύνοντάς τον κατά βούληση), τὴν κενὴ μεγαλορρημοσύνη τους (ποὺ καλύπτει τὴ φτώχεια ἰδεῶν μὲ μιὰ ἠχηρὴ ἐπιφάνεια), μὲ τὴν ἀσάφειά τους (ὁ πολὺς κόσμος νομίζει ὅτι φταίει ὁ ἴδιος, ἂν δὲν τοὺς καταλαβαίνει). "Ἐτσι μπορεῖ νὰ ἀκούσῃ κανεὶς σὲ πολιτικὲς συζητήσεις καὶ ἄλλες παρόμοιες ἐκδηλώσεις: ἡ κοιτὶς τοῦ πολιτισμοῦ, ἡ κτανόλευκος, θραύω τὰ δεσμά, μακροαίων ἱστορία, οὐαὶ καὶ ἀλίμονον, ρέκτης, χρυσοῦς αἰών, ψεῦδος!, περὶ τῶν ὄλων ἀγῶν κτλ. (ἡ ἐντύπωση τῶν ἀκροατῶν κυμαίνεται μεταξὺ ἀδιαφορίας γιὰ τὸ βόμβο ποὺ ἀκοῦν, ἐκπλήρωσης μιᾶς ὑποχρέωσης, ἀνίας, ἀκατανόησias, διασκέδασης, μαρτυρίου κτλ.). "Ἄλλα αἷτια τοῦ βερμπαλισμοῦ καὶ σχολαστικισμοῦ αὐτῶν τῶν περιπτώσεων μποροῦμε νὰ θεωρήσουμε τὴ φλυαρία, τὴν ἐπιδίωξη πληρέστερης ἐκφρασης χωρὶς ἐπίτευξη ἱκανοποίησης, τὴν ἀδύνατη σκέψη ποὺ περνᾷ ἀπὸ τὸ ἓνα θέμα στὸ ἄλλο, τὴν ἐπίδραση τοῦ ἐπαγγέλματος, τὸν δισταγμὸ καὶ τὴ δυσκολία στὴν ἐκφραση, τὴ βραδύνοια, τὴν ἔλλειψη αὐτοπεποίθησης κτλ., ὅπως φαίνεται στὴ χρήση τῶν: βαθμηδὸν καὶ κατ' ὀλίγον, βλέπω τὸ φῶς τῆς δημοσιότητος, ἐπάρατος νόσος, ἔχομαι σταθερῶς, θεράπων τῆς Θέμιδος, λευκὴ νύμφη τοῦ βορρᾶ, ὃ ἔστι μεθερμηγευόμενον, παραδίδομαι εἰς τὰς ἀγκάλας τοῦ Μορφέως, προβεβηκνῖα ἡλικία, σύρω εἰς τὸ ἐδώλιον τοῦ κατηγορουμένου, τοιοντοτρόπως κτλ. Πβ. ΚΑΚΡΙΑΗ (σ. 23), ΛΟΥΚΑΤΟ (σ. 60), ΔΗΜΑΡΑ (σ. 74) στὸ Συμπόσιο γιὰ τὴ δημ. γλ.

6.3. Πρακτικὴ ὠφέλεια.

Ἐφορᾷ κυρίως τὴν κοινωνικὴν περιωπὴν καὶ τὸν κοινωνικὸ καὶ πολιτικὸν χαρακτηρισμὸν ποὺ μπορεῖ νὰ ἔχη ἡ χρήση τῆς Κ. "Ὅπως συμβαίνει μὲ τὶς ξένες λέξεις (πβ. γι' αὐτὸ τὸν ΒΕΝΑΓΗΕΛ στοῦ ΤΡΙΑΝΤ. Α' 250: «ὁ μισομορφωμένος μεταχειρίζεται ξένους λέξεις διὰ νὰ φανῇ ὅτι ἔχει ὑψηλοτέρας γνώσεις, τὰς μεταχειρίζεται καὶ ὁ ἀριστοκράτης διὰ νὰ περιχαρακωθῇ μὲ γλωσσικοὺς φραγματοὺς ἀπὸ τὸν πολὺ ὄχλον») βλέπουμε νὰ γίνεται ἐπίδειξη λέξεων καὶ φράσεων τῆς Κ, ποὺ θεωροῦνται κομψὲς καὶ εὐπρεπεῖς (βλ. ΤΡΙΑΝΤ. Α' 19), ἐνδειξη κοινωνικῆς προαγωγῆς (ὅπως καὶ τὰ ροῦχα), ἢ ἀκόμη σὰν σῆμα γιὰ ἀναγνώριση, γιὰ νὰ φανῇ δηλ. ὅτι ὅλοι οἱ συνομιλητὲς ἀνήκουν σὲ μορφωμένη τάξη. Ἀποτέλεσμα ἐξῆλου τῆς πολιτικῆς ζωῆς τῶν τελευταίων κυρίως δεκαετιῶν εἶναι ἡ διαφοροποίηση τοῦ πολιτικοῦ λεξιλογίου (ἢ μόνον τῆς μορφολογίας του) ἀνάλογα μὲ τὶς πολιτικὲς κατευθύνσεις (π.χ. Ἑλλάδος - Ἑλλάδας). Ἀπὸ δῶ προέρχεται καὶ ἡ ἀναγκαστικὴ χρήση Κ τύπων, μαζὶ μὲ τὴ δουλεία τῶν κοινῶν τόπων τῆς πολιτικῆς ζωῆς καὶ τῶν προτύπων της. Πολλοὶ νομίζουν ὅτι ἡ χρήση ὀρισμένων τύπων τοὺς χρωματίζει πολιτικὰ καὶ τοὺς ἀποφεύγουν (σπάνια ἔχουν δίκαιο, ὅταν πρόκειται γιὰ γλωσσικὲς ἀκρότητες, ποὺ δὲν ἀνήκουν ἄλλωστε στὴν ΚΝΕ) ἢ ἀκόμη ὅτι ἀνήκουν στὴ χυδαία γλώσσα καὶ περνοῦν στὸ ἄλλο ἄκρο. Ἐκτὸς ἀπὸ τὸ φόβο ἢ τὴν ἐπιδίωξη πολιτικοῦ χαρακτηρισμοῦ ὑπάρχουν περιπτώσεις, ὅπου ἐπιδιώκεται ἡ δημιουργία εὐνοϊκῆς ἐντύπωσης (πβ. τὴ γλωσσικὴ συμπεριφορὰ πολιτῶν σὲ δημόσιες ὑπηρεσίες). Στὴν περίπτωσιν αὐτῇ ἡ Κ, ὅταν χρησιμοποι-

ἦται, δὲ δημιουργεῖ ἀστεῖες ἢ κωμικὲς ἐντυπώσεις, ἀλλὰ θεωρεῖται ἀντιπροσωπευτικὴ τῆς διοίκησης καὶ τοῦ κύρους τῆς. Ηβ. καὶ ΠΑΠΑΝΟΥΤΣΟ (σ. 112) καὶ ΛΟΥΚΑΤΟ (σ. 60) στὸ Συμπόσιο γιὰ τὴ δημ. γλ.

7.1. Χρήση στοιχείων τῆς Κ στὸ Δ λόγο γιὰ ἔκφραση ὀρισμένων συναισθηματικῶν ἀξιῶν ἢ διαθέσεων.

Ἡ κατηγορία αὐτὴ παρουσιάζει μεγάλο ἐνδιαφέρον, γιὰτὶ μᾶς βοηθεῖ νὰ συλλάβουμε τὴν οὐσία τῆς Κ καὶ νὰ ἐρμηνεύσουμε τὴν ψυχολογία αὐτῶν ποὺ μιλοῦντας χρησιμοποιοῦν στοιχεῖα τῆς, ἐνῶ εἶναι δημοτικιστὲς, χωρὶς αὐτὸ νὰ ὀφείλεται σὲ ἐπίδραση τοῦ περιβάλλοντος (βλ. 5.). Ἡ χρῆση αὐτὴ παρατηρεῖται σ' ὅσους ἔχουν συνείδηση λίγο πολὺ τῆς γλωσσικῆς διαφορᾶς Κ καὶ Δ.

Ἄν ἐξετάσουμε τὸν προφορικὸ μας λόγο, θὰ διακρίνουμε περιπτώσεις, ὅπου οἱ συναισθηματικὲς ἀξίες ἐκφράζονται μὲ διαφορετικὸ τονισμὸ κάθε φορὰ (ὅπως σὲ κάθε γλώσσα) ἢ μὲ μεταφορὲς κτλ., καὶ ἄλλες, ὅπου οἱ ἀξίες αὐτὲς ἐκφράζονται μὲ χαρακτηριστικὰ τῆς Κ, βρίσκουμε δηλ. Α ἢ ἀρχαῖες ἐλληνικὲς λέξεις ἀντὶ τῶν Δ ἢ τὶς Δ λέξεις μὲ Α μορφολογικὰ χαρακτηριστικὰ ἢ τέλος Κ σύνταξη στὸ Δ λόγο. Οἱ τελευταῖες περιπτώσεις, ποὺ μᾶς ἐνδιαφέρουν ἐδῶ, παρουσιάζουν μιὰ διαφοροποίηση τοῦ ταυτόσημου, ἢ ὁποῖα ὅμως δὲν ἔχει γιὰ ἀποτέλεσμα τὴ δημιουργία διαφορετικῶν σημασιῶν στὶς ἐπὶ μέρους λέξεις, ἀλλὰ τὴν ἔκφραση ἰδιαίτερων συναισθηματικῶν καταστάσεων καὶ διαθέσεων. Ἡ Κ στὶς περιπτώσεις αὐτὲς ἐκφράζει στὴ «γραμματικότητα» ὅ,τι ἐκφράζουν κανονικὰ τὰ «ὑπερτμηματικὰ» συναισθηματικὰ στοιχεῖα, ἢ τὰ συνοδεύει καὶ τὰ ὑπογραμμίζει. Ἐχομε ἓνα «σημαδεμένο» τύπο, ποὺ ἀντιστοιχεῖ στὶς συναισθηματικὲς λειτουργίες τῆς γλώσσας, ἐνῶ ὁ ἀντίστοιχος Δ μπορεῖ νὰ κυριολεκτῆται ἀπλῶς, π.χ. ἀσήμαντος ποσότης - ἀσήμαντη ποσότητα. Ἡ γλώσσα ἀκολούθησε μιὰ ἐμφατικότερη λύση χρησιμοποιώντας τοὺς φορτισμένους τύπους τῆς Κ γιὰ τὴ ζωντανότερη ἔκφραση ὀρισμένων συναισθημάτων, ἔγινε δηλ. μὲ τὴ διάσπαση σὲ Κ καὶ Δ στοιχεῖα ὁ διαχωρισμὸς τῶν συναισθηματικῶν καὶ νοηματικῶν ἀξιῶν μιᾶς λέξης. Ἡ ἀντίθεση Δ - Κ ἀντικατοπτρίζει τὶς συναισθηματικὲς ἀντιθέσεις «σοβαροῦ, πρακτικοῦ, ἄμεσου» καὶ «ἐπιπόλαια εὐθυμου, χωρὶς περιεχόμενο, ἠπιότερης καὶ πιὸ ἀπρόσωπης ἔκφρασης». Ἡ Κ χρησιμοποιεῖται ἐδῶ γιὰ νὰ ὑποδηλώσει τάσεις καὶ προθέσεις ποὺ ἀνήκουν σ' αὐτὰ ποὺ ὀνομάζει ὁ ΚΑΙΝΖ¹ «δευτερεύουσες γλωσσικὲς λειτουργίες». Ἡ λέξη ἢ φράση τῆς Κ ἀναφέρεται σ' ὄλο τὸν κόσμον ἀξιῶν ποὺ ἀντιπροσωπεύει ἢ Κ (ἓνα ἀπὸ τὰ φαινόμενα «ἀνάκλησης» (évo-cation) ποὺ μελετᾶ ἢ ὑφολογία τῆς ἔκφρασης) καὶ ἔτσι ταιριάζει (ρυθμικὰ) μὲ κινήσεις ὀρισμένων συναισθημάτων καὶ διαθέσεων, π.χ. ὅταν θέλουμε νὰ ποῦμε κάτι μὲ ἐπίσημο τρόπο, στρογγυλὰ καὶ χωρὶς πολὺ βάθος:

1. *Psychologie der Sprache*, 1951, I, IV, Β καθὼς καὶ τὶς γλωσσικὲς λειτουργίες τῶν μοντέλων τοῦ Κ. BÜHLER *Sprachtheorie*, 1934, § 2 καὶ R. Jakobson «Linguistics and Poetics», στὸ *Style in Language*, 1960, σ. 350 κ. ἐξ..

ὀλίγα, ἔχουσιν γνῶσιν οἱ φύλακες κτλ. Συχνὰ μεταφράζονται στὴν Κ (ἀρχαῖο τυπικό, λεξιλόγιο) λέξεις τῆς Δ, ποὺ δὲμποροῦν νὰ χρησιμοποιηθοῦν ἐπίσημα (ὅταν ἀνήκουν π.χ. στὸ λεξιλόγιο τῆς «πιάτσας»), π.χ. βλεπισταί, ἐρασιτέχναι τῶν πέντε δακτύλων, βομβισταί, ἐμβολισταί, κτλ. Σχετικὰ μ' αὐτὸ μεγαλύτερη ἀποδεικτικὴ βαρύτητα ἔχουν οἱ «ὑπερκαθαρευουσιανισμοί», οἱ λανθασμένοι τύποι, οἱ παραιοποιημένες ἐκφράσεις κτλ., γιατί δείχνουν τὶς πραγματικὲς προθέσεις χρήσης, ὅπως φαίνεται ἀπὸ τὴ γλώσσα τῆς σάτιρας καὶ τοῦ χρονογραφήματος (βλ. π.χ. τοὺς ἐξωφρενισμοὺς τῆς γλώσσας τοῦ Μπόστ κ.ά.), ποὺ κινεῖται πρὸς τὰ δύο ἄκρα (Κ καὶ ἀρχαῖα ἑλληνικὰ - αργοὶ καὶ διαλέκτους) καὶ ὀφείλει στὴν ψυχολογικὴ τῆς ὀρθότητά ἕνα μεγάλο μέρος τῆς ἐπιτυχίας της. Πολὺ ζωντανὰ δίνει ὁ Ε. ΓΙΑΝΙΔΗΣ αὐτὴ τὴν κατάστασι (Γλώσσα καὶ ζωὴ, σ. 122): «Πῶς θὰ πεῖ π.χ. μοῦ πονεῖ τὸ δόντι; Ἄν πεῖ ἀλγῶ τὸν ὀδόντα ἢ ἀλγεῖ μοι ὁ ὀδούς ἢ πονεῖ ὁ ὀδούς μου, ἀμέσως θὰ καταλάβουν οἱ ἄλλοι, ὅτι, γιὰ νὰ λέει αὐτὸς ἔτσι, βέβαια δὲν τοῦ πονεῖ τὸ δόντι, γιατί τὴ στιγμὴ ποὺ ἀρχίζει ὁ πονόδοντος τελειώνουν τὰ ψέματα, τελειώνει καὶ ἡ καθαρεύουσα».

7.2. Ποιὰ χαρακτηριστικὰ τῆς Κ χρησιμοποιοῦνται γιὰ νὰ ἐπιτευχθοῦν τὰ ἀποτελέσματα ποὺ εἶδαμε;

Συνήθως ἐλάχιστα μέσα (π.χ. ἕνα -ν, τὰς, νδ ἀντὶ ντ, εἰς, μιὰ δοτικὴ κτλ.) ἀρκοῦν γιὰ νὰ χρωματίσουν τὸ λόγο, μεταμφιέζοντας τοὺς Δ τύπους, ποὺ ἀποκτοῦν ἔτσι χαρακτηριστικὰ ποὺ δὲν ἀνήκαν πολλές φορές σ' αὐτὴ τὴ λέξη ἢ φράσι ἀπὸ παλιά, π.χ. τρισπαλιάνθρωπος, ἀρχιλωποδύταρος, ὁ χαστουκίσας, ἡ νδάμα. Σὲ ὀρισμένες περιπτώσεις, ὅπως θὰ δοῦμε, συναντοῦμε καὶ ὑπερβολικὰ ἀρχαιοπρεπεῖς ἐκφράσεις, π.χ. ἐμπλεως. Τέτοια χαρακτηριστικὰ τῆς Κ εἶναι

1) φωνητικά, π.χ. πτ ἀντὶ φτ.

2) μορφολογικά, π.χ. ἀναδιπλασιασμός (πεπαιδευμένος, λελογισμένως), μονοσύλλαβος μέλλοντας, μετοχές, νεκρὲς πτώσεις, ὑπερθετικά (λαλίστατος), τονισμός (διαστρέβλωσι τῆς ἀληθείας).

3) συντακτικά, π.χ. τὰ τοῦ (βίου, οἴκου), προθέσεις (ἐπὶ δικαίους καὶ ἀδίκους, ἄνευ ἀξίας, διὰ μέσον, ὡς καπνός, εἰς), σύνδεσμοι, γενικὴ ἀπόλυτος, σύνταξι ρημάτων (κτῶμαι τινός).

4) λεξιλογικά, π.χ. -ιστί, -δόν (βροχηδόν, σωρηδόν), -ωδη|ες, -ως, -ύλλιον, -ίδιον, -άκις (δεκάκις, μυριάκις), -θεν (μητροθεν), -ες (ἐπάναγκες), -τέος, θηλ. -ος, -ις, -ης (καύσιμος ὕλη), ὅστις, οὐδεῖς, οὐδαμοῦ, οὐδέποτε, οὐκ εὐκαταφρόνητος|ὀλίγον, παμ|ν- (πανευτυχής), πᾶς, ὁ πλησίον, ποῖος, -οειδής, τινές, τοσοῦτον, τρισ-, ὑπερ-, ἐπανα-, ἐπακριβῶς, δαπανῶ, ἰσχὺς, εὐτυχὲς τέλος κτλ.

7.3. Οἱ σπουδαιότερες συναισθηματικὲς καταστάσεις καὶ διαθέσεις ποὺ ἐξωτερικεύονται μὲ αὐτὴ τὴ χρήση Κ χαρακτηριστικῶν εἶναι οἱ ἐξῆς¹:

1. Ἡ καθαρότητά τους δὲν εἶναι πάντοτε ἐπιτευκτὴ καὶ συχνὰ ἐκφράζονται πολλὰ συναισθήματα μαζί.

1) *είρωνεία*. Μᾶς ἐνδιαφέρει ἐδῶ ἡ περίπτωση ποῦ χρησιμοποιεῖται εἰδικὰ ἢ Κ γιὰ νὰ τὴν ἐκφράσῃ, μέσα σὲ ἓνα Δ κατὰ τὰ ἄλλα λόγο. Ἡ ἀναφορὰ στὸν κόσμον τῆς Κ εἶναι αὐτὴ ποῦ χαρακτηρίζει μὲ ἰδιαίτερα ἀποτελέσματα (εἰρωνικά), ὀρισμένες ἐκφράσεις καὶ λέξεις, ποῦ στὶς περισσότερες περιπτώσεις ἔχουν τὰ χαρακτηριστικὰ τῆς Κ, π.χ. λευκὴ περιστέρα, λέων τῶν αἰθουσῶν, μαινὰς (ἐνῶ λευκὸ περιστέρι, λιοντάρι τῶν αἰθουσῶν, μαινάδα δὲν ἔχουν τὴν ἴδια ἐνταση ἢ κυριολεκτοῦνται). Ἡ εἰρωνεία πηγάζει ἀπὸ τὴν ἀντίθεση ἐνὸς κοινοτοπικοῦ, ἀσήμαντου γεγονότος μὲ τὴν τονισμένα στομφώδη, ἐπίσημη καὶ κενὴ ἐκφρασὴ του στὴν Κ. Γιατὶ προτιμοῦμε κάποτε τὸ εὐρεῖα ἀντίληψις ἀπὸ τὸ πλατιά ἀντίληψη; Στὴ δευτέρη περίπτωση ἡ εἰρωνεία πηγάζει ἀπὸ τὴ σύγκριση κατάστασης καὶ φράσης καὶ τὴν ὀλοφάνερη ἀντίθεση ἀνάμεσά τους ἢ ἀπὸ τὸν τονικὸ χρωματισμὸ καὶ τὶς χειρονομίες, ἐνῶ στὴν πρώτη τὸ ἴδιο τὸ Κ τυπικὸ ἀποτελεῖ ἄμεση ἐνδειξὴ τοῦ συναισθηματικοῦ χρωματισμοῦ. Ἡ διαφορὰ ἔγκειται στὴν ἀμεσότητα (καὶ σαφήνεια) τῆς ἐκφρασης τοῦ συναισθήματος. Ἡ πρώτη ἀποτελεῖ κατὰ κάποιον τρόπο μιὰ «στυλιστικὴ μεταβλητὴ» τῆς ἴδιας ἐννοίας. Ἄλλοτε βρίσκουμε μιὰ ἀντίθεση καταστάσεων, ποῦ ἐκφράζουν κοινοτοπίες, ἐλαττώματα κτλ., καὶ βαρύνουπων ἐκφράσεων τῆς Κ, π.χ. ἀγνοῶ, ἐφαψίας, τὴν σήμερον ἡμέραν, ἀγνωστον πότε, ἐὰν εὐαρεστήσθε, τὰ γεγενημένα, γυνή, διὰ ποῖον λόγον, διατὶ ὄχι, Ἐβδομάς τῶν Παθῶν, ἡ εὐγενία του, κ. μαθητά, ἡμέτερος, καρηκομόων, παλίμπαις, σεισοπυγίς, μαργαρίτης, τῆς προσκολλήσεως, τὸ ἀσθενές φῦλον, ὅ,τι πολυτιμότερον εἶχε, τὸν γλυκὺν τοῦ ἀρραβῶνος δακτύλιον, πτωχέ!, ἐγκάθετοι (πολιτικὴ ὀρολογία δίνει πολλὰ παραδείγματα) κτλ.

2) *παικτικὴ διάθεση*. Δημιουργία ἀτμόσφαιρας ἀναμελιᾶς καὶ εὐθυμίας, ὅπου δὲν ἀντιμετωπίζονται σοβαρὰ προβλήματα ἢ ἔστω πρακτικῆς φύσεως. Δηλώνεται ἔτσι ὅτι αὐτὸς ποῦ μιλά βρίσκεται σὲ εὐθυμὴ διάθεση ἢ ἀστειεύεται (σχεδὸν κάθε φράση μπορεῖ νὰ χρωματισθῇ μ' αὐτὸν τὸν τρόπο), ὑποβάλλονται ἀστεῖες καταστάσεις¹ (π.χ. καθ' ἐκάστην πατσάς), γίνεται μίμηση προσώπων ὀρισμένων (συντηρητικῶν) τάξεων (π.χ. διοίκησης, ἐκκλησίας κτλ.). Ὑπάρχουν καὶ σπανιότερες περιπτώσεις, ὅπως τοῦ δημοτικιστῆ, ποῦ ἐκείνη τὴ στιγμὴ δὲ βρίσκει τὴν κατάλληλη Δ ἐκφραση καὶ χρησιμοποιεῖ τὴν Κ, ἀλλὰ γυρίζοντας τὸ λόγο του στὸ κωμικὸ καὶ ἀστεῖο. Γι' αὐτὰ χρησιμοποιοῦνται: ὁ ἐπίσημος τόνος (π.χ. ὁ ὑποφαινόμενος), ἀρχαιοπρεπεῖς ὄροι γιὰ κοινότατα ἀντικείμενα: (π.χ. ἐμβάς), «ὑπερκαθαρευουσιανισμοὶ» (π.χ. ἐρώτηση σὲ λεύκωμα: τί ἠθέλασθε νὰ ἦσθε;), παραποιήσεις Δ τύπων καὶ μεταφράσεις Δ ἐκφράσεων (π.χ. ποιεῖται τὴν νῆσσαν). Παραδείγματα:

1. Πβ. Ε. ΓΙΑΝΙΔΗ, *Γλώσσα καὶ ζωὴ*, σ. 133: «Ἄν τύχει νὰ ποῦμε κανένα ἀστεῖο στὴν καθαρεύουσα, εἰν' ἀλήθεια πῶς γελοῦμε, ἀλλὰ γελοῦμε γιὰ τὴ γλώσσα, καὶ ὄχι γιὰ τὸ ἀστεῖο . . . καὶ ἀλλοίμονο σ' ἐκεῖνον ποῦ θὰ θελήσει νὰ μᾶς παρηγορήσει στὴν καθαρεύουσα».

εἰς τὰς διαταγὰς σας, ἢ ἐμὴ μειριότης, ἐν ἔτει σωτηρίῳ, ἐπικαλοῦμαι τὰ φῶτα, ἕτερον ἡμισυ, ζητῶ τὴν χεῖρα, ἤγγικεν ἡ ὥρα, ἤγουν, χοιρίδιον, καλλίπυγος, κάτω τὰς χεῖρας, κερδίζω τὴν καρδίαν, λείχω τὰ χεῖλη, λίαν, πλέον ἢ ἄπαξ, ἐξ οὗ καὶ (γιά ἀστεῖες συσχετίσεις ἐννοιῶν), μίαν ὠραίαν πρωίαν, περὶ λύχρον ἀφάς, νυμφικὴ παστάς, φύλλον σνκῆς, μὴν τοῦ μέλιτος, οὔτω πως, οὐχί, πόθεν, ποσῶς, πρὸς τί, σφόδρα, τοιοῦτος τις, τάλας, φρονίμως ποιῶν, ὃ τοῦ θαύματος, κλωτσηδόν, σαρδεληδόν (δὲ ζωντάνεψε ἡ ἀρχαία -δόν, πβ. TRIANT. Α' 93), ὀνομασίες φαγητῶν: ὀβελίας, τερψιλαρύγγια, μαϊδανός, ὀνόματα βαθμῶν συγγενείας: μάμμη, συμβία, θυγάτηρ, πενθερά, υἱός, ὀνόματα ἐνδυμασίας: πῖλος, χειρόκτια, περισκελῖς, ρινόμακτρον, σκελέα, ἀστεῖες (σήμερα) ἀποδόσεις κυρίων ὀνομάτων στὰ ἑλληνικά: Γήθιος, Σχακεσπῆρος κ.τ.λ.¹

3) ἡπιότερη (ἀπρόσωπη, κεκαλυμμένη) ἔκφραση. Βασίζεται στὴν ψυχρότητα τῶν Κ λέξεων καὶ ἐκφράσεων, πού δὲν εἶναι δεμένες μὲ τὴ ζωὴ μας ὅπως οἱ Δ. Εἶναι σὰν νὰ ἐκφράζεται μ' αὐτὸν ἡ γνώμη μιᾶς ἀνώτερης ἀρχῆς. Ἔτσι ἐπιτυγχάνεται πολλὰς φορές ψυχραιμία καὶ ἀποχὴ ἢ οὐδετερότητα. Πβ. ὅσα λέει ὁ RIEGEL (στοῦ TRIANT. Α' 272) «ἐνίστε ἡ γερμανικὴ ἔκφρασις φαίνεται πάρα πολὺ ἐσωτερικὴ καὶ ἐγκάρδιος συγκρινομένη μὲ τὴν ξένην, τὴν μᾶλλον ἐξωτερικὴν καὶ ψυχρὰν καὶ δι' αὐτὸ τὴν ἀποφεύγουν προτιμῶντες τὴν τελευταίαν» καὶ στὴν ὑποσημείωσι «Ἡ ξένη λέξις παρεισάγεται καὶ ὅταν πρόκειται διὰ μίαν ἐννοιαν, τὴν ἀξίαν τῆς ὁποίας θέλομεν νὰ ἐλαττώσωμεν». Διακρίνουμε τίς ἐξῆς περιπτώσεις:

α) ψυχρότητα καὶ ἀδιαφορία, μὲ τὴν ὁποία ἐκφράζονται κεκαλυμμένα ἐντονα συναισθήματα, π.χ. οὐχί.

β) μετριασμός γκάφας ἢ ὀδυνηρὰ κωμικῆς κατάστασης στὴν ὁποία βρεθήκαμε, ὅταν τὴν διηγηθοῦμε μὲ στοιχεῖα τῆς Κ. Ἔτσι δείχνουμε ὅτι βλέπουμε τὸ γελοῖο μὲ κάποια εἰρωνεία πρὸς τὸν ἑαυτὸ μας, π.χ. ἐξεδιόχθημεν κακὴν κακῶς (πβ. ἀντίθετα: μᾶς πέταξαν ἔξω μὲ τίς κλωτσιές, πού ἔχει ἄλλο συναισθηματικὸ βάρος).

γ) ὀργή, ἀγανάκτηση, περιφρόνηση, ἐπίκριση. Π.χ. ἀθλία κατάστασις, ἀναριθμήτους φοράς, ζῶον, ἄθυρμα, γλοιῶδες ὑποκείμενον, ξόανον, καφωδεῖον, κατὰ τὰς ὑπαγορεύσεις τῆς κεφαλῆς του, ὑπνώττει, κινῶ γῆν καὶ οὐρανόν κ.τ.λ.

δ) εὐφημισμός, λιτότητα, ἀπόδοση λέξεων tabu. Ἡ χρῆσις αὐτὴ ὑπομνηματίζεται καὶ ἐπεξηγεῖται ἀπὸ τὰ ἐξῆς ἀποσπάσματα: «Αἱ λέξεις τῆς καθαρευούσης ὡς ταιαῦται δὲν εἶναι ζωηραὶ καὶ ἐναργεῖς καὶ δι' αὐτὸ δὲν μᾶς φαίνονται χυδαῖαι» (TRIAN. Α' 72), «... αἱ λέξεις ὅσας ὀνομάζουν ξένας ἔχουν τὴν ἰδιότητα, τὸ πλεονέκτημα κατὰ τοὺς ὑπερασπιστάς των, νὰ χρησιμεύουν καὶ εἰς τὸ «νὰ μὴ κοκκινίζη κανεῖς, ὅταν εἶναι ὑποχρεωμένος νὰ εἰπῇ ἢ νὰ ἀκού-

1. Πβ. γραμματικὸ σύστημα τοῦ Κοραῖ (ὀφάριον, βωκάλιον, τραγῳδιον, θέλω ἐμβῆν, κτλ.), Βαβυλωνία κτλ.

ση πράγματα ἀπρεπή» (GILDEMEISTER, στοῦ TRIANT. Α' 272 - 3) καὶ παρακάτω «Μεταχειριζόμενος κανείς τὰς ἀρχαίας λέξεις ἤμπορεῖ νὰ ὁμιλήσῃ εὐκολώτατα διὰ πράγματα πού ἄλλιῶς δὲν θὰ ἐτολμοῦσε νὰ ἐκστομίσῃ. . .» Πβ. ΠΑΠΑΝΟΥΤΣΟ (Συμπόσιο γιὰ τὴ δημ. γλ., σ. 118). Παραδείγματα:

κεχηνώς, παῦσε!, ὁ μεταστάς, ὀνόματα ζώων γιὰ «εὐπρεπεῖς» βρисиές: χοῖρος, ὄνος καθηγητῆς (στον Ροῦδη), δοχεῖον νυκτός, ἱεροδούλος, αἰδοῖον, πρωκτός, ἐπιβήτωρ κτλ., πυγολαμπίδα (ἀντὶ κωλοφωτιὰ) κτλ. Κάποτε χρησιμοποιοῦνται καὶ σπάνιες λέξεις, π.χ. ἐσμός, γλισχρότης κτλ.

8.0. Ἐπίμετρο.

Γιὰ νὰ κατανοήσουμε καλύτερα τὰ φαινόμενα καὶ τίς κατηγορίες χρήσης τῆς Κ θὰ πρέπη νὰ τὰ θεωρήσουμε τελικὰ μέσα στοῦ σύνολο τῶν μέσων πού χρησιμοποιεῖ ἡ κοινὴ τοῦ προφορικοῦ λόγου γιὰ νὰ ἐκφράσῃ ὅλο τὸν ψυχικὸ καὶ πνευματικὸ κόσμο μας. Θὰ παρατηρήσουμε τότε πολλὰ ἀνάλογα καὶ παράλληλα φαινόμενα καὶ θὰ δοῦμε ὅτι καὶ μέσα στοὺς καθαρὰ Δ τύπους ἡ γλῶσσα μπορεῖ νὰ κινηθῇ σὲ διαφορετικὰ ἐπίπεδα δημιουργώντας κατηγορίες ἀνάλογες μ' αὐτὲς πού εἶδαμε. Παράλληλα μὲ τὴ χρησιμοποίηση τύπων τῆς Κ βρίσκουμε καὶ τὴ χρήση ἄλλων ἀντιθέσεων, ἀπὸ αἰτίες καὶ γιὰ σκοποῦς παρόμοιους. Ἡ ἀντίθεση αὐτὴ δίνεται μὲ τὴν διαφορὰ Δ (οὐδέτερου ὕφους) καὶ ἄλλων ἐπιπέδων (συστημάτων ἢ κωδίκων) τοῦ προφορικοῦ λόγου: διαλέκτων, γλῶσσας τῆς πιάτσας, argot, χυδαίας, μαλλιαρῆς, κορακίστικων, ξένων λέξεων καὶ φράσεων κτλ). Ὑπάρχουν ὅμως καὶ διαφορὲς ἀπὸ τὰ φαινόμενα πού ἐξετάσαμε, π.χ. ἀντὶ τῆς ἡπιότερης ἐκφράσης (7.33) βρίσκουμε μιὰ εἰδίκευση στὴν τραχύτερη ἐκφραση, ὅπου χρησιμοποιεῖται χαμηλότερο λεξιλόγιο καὶ φρασεολογία, πού μπορεῖ νὰ χρησιμοποιηθῇ μόνο σὲ ὀρισμένες περιπτώσεις καὶ δὲν ταιριάζει στοῦ στόμα τοῦ κάθε ὁμιλητῆ, π.χ. στὶς γυναῖκες. Ἡ διάκρισή τους ἀπὸ τὴν ΚΝΕ εἶναι συχνὰ δύσκολη. Ἄλλοτε παρατηροῦμε σ' αὐτὰ μιὰ κλίμακα συναισθηματικῶν διαβαθμίσεων καὶ κοινωνικῶν λειτουργιῶν (πβ. τὴν χρήση τῶν μωρέ - βρέ - ρέ). Ἀφήνοντας τὴν ἐξέταση τῶν φαινομένων αὐτῶν γιὰ τὸ μέλλον περιορίζομαι σὲ μερικὲς παρατηρήσεις καὶ λίγα παραδείγματα.

1) ἀναγκαστικὴ χρήση. Ξένες λέξεις σὲ μεταφορὲς (TRIANΤ. Α' 74 - 5) καὶ σὲ καθιερωμένες χρήσεις (Α' 81 - 2). Σπάνια, μὲ χαρακτήρα παροιμιακῆς φράσης, συναντοῦμε καὶ τὴν ὀρολογία τοῦ χωριοῦ, πού ἔταν περνᾶ στὴ Δ δὲν εἶναι ὑποχρεωτικὴ (πβ. TRIANT, Α' 39 - 42, 96 - 102). Μὲ ἄλλες τέλος γίνεται ὑπαινιγμὸς σὲ ἐλληνικὲς περιοχὲς καὶ ἐποχὲς τῆς ἐλληνικῆς ἱστορίας. Π.χ. καλὴ πᾶστα, σάρα (βουνοῦ), σμείξη (ποταμῶν), συντέκνισσα - κουμπάρα, μινίστρος, ρήγας, βακούφια, φετφάδες κτλ.

2) ἡ κατηγορία (5.) λείπει, γιὰτὶ ὑπάρχει πάντα κάποια στυλιστικὴ διαφορὰ, ἐνῶ στὴν ἀντίθεση Κ - Δ ἔχουμε ταυτόσημες ἐκφράσεις μὲ διαφορετικὴ (πρὸς τὸ παρὸν) συχνότητα.

3) Τὰ συνώνυμα πού ἀνήκουν σὲ διαφορετικὰ ἐπίπεδα ἀποδίδουν ἀποχρώ-

σεις σημασίας (πβ. για αποχρώσεις ξένων λέξεων και για λέξεις αναντικατάστατες που προγράφονται ΤΡΙΑΝΤ. Α' 112 - 4 και 119).

4) περιλαμβάνουν χαρακτηριστικά που δηλώνουν τη διαλεκτική προέλευση, την τάξη (κατώτερα στρώματα), μόρφωση, επάγγελμα, οικιακό ύφος κτλ. (πβ. ΤΡΙΑΝΤ. Α' 111). Π.χ. χωροφυλάκοι, άνθρωποι, τράβαγα - τραβοῦσα, τότες, πάλε, ὕστερις, τσουλήθρα, σούρω, ἀρίφνητος, μαχαλάς, χαβάς, πλατέα, δαῦτα, ἀντάμα, μαθές, νομάτοι, κουμάρι, ντίπ, μπίτ, μούτσουνο - μούρη - φάτσα - μούτρο - μουσούδα κτλ.

5) γλωσσικά στοιχεία κατάλληλα για τὸ πλησίασμα μιᾶς ιδιαίτερης κοινωνικῆς ομάδας. Ὅπως συμβαίνει και με τὴν Κ, δὲν μπορούν νὰ χρησιμοποιηθοῦν σὲ πλήρη λόγο για κάθε περίπτωση (περιορισμένος «κώδικας»). Π.χ. ντόρος, νίλα, κύριος!, μυστήριος. Ἐδῶ ἀνήκουν οἱ κρυφές γλώσσες, οἱ μάγκικες ἐκφράσεις, οἱ ξένες λέξεις και ἐκφράσεις. Ἴσως και τύποι ὅπως μέθοδες (ἢ ἐντύπωση που δοκιμάζουμε ἀκούοντάς τους ὀφείλεται στὴ στατιστικὰ χαμηλὴ συχνότητά τους ἢ στὴ σύνδεσή τους με ὀρισμένες γραμματικὲς και λογοτεχνικὲς σχολές γνωστὲς για κάποιες ὑπερβολές τους).

6) ἐκφραση ὀρισμένων συναισθημάτων (βλ. παραπάνω για μερικὸς περιορισμούς).

α) ἐντονώτερη ἐκφραση, π.χ. σκαμπάζω, κατσαδιάζω, μπάσταοδος, τσιγγούνης, κουράγιο, φαντάρος, σκλαβιά, τσίτσιδος κτλ. (ΤΡΙΑΝΤ. Α' 104), ἐπίταση: κρύος μπούζι κτλ.

β) εἰρωνεία, π.χ. ἔμπνεψη, τῆς μέθοδος (ψυχαρική γλώσσα) κτλ.

γ) ξένες λέξεις και φράσεις ἀπὸ παικτικὴ διάθεση (π.χ. *thanks*) ἢ ξενομανία (π.χ. *ciao*, *parдон*).

δ) εὐφημισμὸς κτλ., π.χ. τετοιώνω, αὐτώνω κτλ.

9.1. Συμπεράσματα.

Ἀνακεφαλαιώνοντας ὅσα εἶδαμε παραπάνω, μπορούμε νὰ συμπεράνουμε ὅτι ἡ χρῆση στοιχείων τῆς Κ, που συντελεῖ κατὰ μεγάλο μέρος στὴ σημερινὴ γλωσσικὴ ἀναρχία τῆς καθημερινῆς ἐπικοινωνίας, ὀφείλεται σὲ αἷτια που δροῦν ἀναγκάστικα και στὰ ὀποῖα ὑπακούει κανεὶς ἀπὸ τυφλὴ ἀνάγκη και ἀσυνειδήτητα, ἀνάλογα με τὴ θέση που ἔχει μέσα στὴν κοινωνία και τὴν προσωπικὴ ἱστορία του, και σὲ αἷτια που ἀνάγονται στὴ βούληση και στὴν ἐνσυνειδήτη ἐκλογή τῶν ὀμιλητῶν. Ἄν ἐξαιρέσουμε τὰ στοιχεῖα που ἀποτελοῦν τὴν Α ἐπίδραση στὴν ΚΝΕ και ἀνήκουν πιά σ' αὐτή, τὰ ὑπόλοιπα δὲν εἶναι ἀπαραίτητα και θὰ μπορούσαν νὰ ἀντικατασταθοῦν με καθαρὰ Δ τρόπους ἐκφρασης, ἀκόμη και ὅταν χρησιμοποιοῦνται για νὰ ἐκφράσουν διαθέσεις και συναισθήματα (με ἀναφορὰ στὸν κόσμο ἀξιῶν που ἀντιπροσωπεύει ἡ Κ) και ἀξιοποιεῖται ἔτσι ἡ γλωσσικὴ πολυτυπία, που εἶναι ἀντίθετη στὴν οἰκονομία τῆς γλώσσας (σὲ βάρος ὀμως τῆς ὀμοιομορφίας, που εἶναι σπουδαιότερη για τὴ δημιουργία ἐνὸς πρότυπου γλωσσικοῦ ὀργάνου, ἐφόσον μάλιστα ἡ διαφοροποίηση αὐτὴ τοῦ ταυτόσημου δὲν εἶ-

ναι ἀπαραίτητη). Ἀποτελεῖ μιὰ ἔμμεση ἀποδοκιμασία καὶ ἀπόρριψη τῆς Κ τὸ ὅτι ἡ ἐνσυνείδητη χρῆση τῆς περιορίζεται στὶς δευτερεύουσες γλωσσικὲς λειτουργίες, ποὺ κανονικὰ ἐκφράζονται στὴν ΚΝΕ μὲ τὰ «ὑπερτμηματικά», περιθωριακὰ στοιχεῖα ἢ καὶ μὲ ἰδιαίτερες ἐκφράσεις καὶ ἰδιωματισμούς. Μεγάλῃ ἀποδεικτικῇ σημασίᾳ εἶδαμε ὅτι ἔχουν οἱ «ὑπερκαθαρευουσιανισμοὶ» καὶ τὸ Λ ντύσιμο Δ τύπων, ἐνῶ ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος δὲ συναντοῦμε συνεχῆ λόγο στὴν Κ.

9.2. Προοπτικὲς γιὰ τὸ μέλλον.

Παραπέμποντας στὴν *Ἱστορικὴ Εἰσαγωγή τοῦ Τριανταφυλλιάδη* (Γ', 144 - 169) γιὰ περισσότερες λεπτομέρειες, κάνω ἐδῶ μερικὲς παρατηρήσεις σχετικὰ μὲ ποῖο τρόπο μπορεῖ νὰ ἀντιμετωπιστῇ ἡ σημερινὴ κατάσταση.

1) οἱ παροιμιακὲς κᾶ. ἐκφράσεις μποροῦν νὰ ἀντικατασταθοῦν σὲ μεγάλο βαθμὸ (κυρίως οἱ καθαρὰ Κ) μὲ ἀντίστοιχες Δ, ἀλλὰ γιὰ νὰ ἐπιτευχθῇ αὐτὸ πρέπει νὰ μελετηθῇ τὸ ἴδιο βαθιὰ μὲ τὴν ἀρχαία καὶ ν' ἀποκτήσῃ τὴν ἴδια περιωπὴ ἢ ΝΕ γραμματεία καὶ οἱ ΝΕ παραδόσεις.

2) ἡ συναισθηματικὴ ἀξία μπορεῖ νὰ ἐκφραστῇ στὸ Δ λόγο μὲ τὸν τονικὸ χρωματισμὸ ἢ μὲ ἰδιαίτερες ἐκφράσεις.

3) πρέπει νὰ ἐπικρατήσῃ τὸ τυπικὸ (μὲ τίς λίγες γνωστὲς παραχωρήσεις στὸ ἀρχαῖο) καὶ κυρίως ἡ σύνταξη τῆς Δ παντοῦ, ὥστε σιγὰ σιγὰ ἡ διάκριση τοῦ Λ νὰ μὴ συνδέεται μὲ τὴν Κ, ἀλλὰ μὲ ἓνα ψηλότερο ἐπίπεδο τῆς ΚΝΕ. Μποροῦν νὰ παραμείνουν στὴν ΚΝΕ οἱ φράσεις καὶ οἱ λέξεις ποὺ δὲ διαφέρουν μορφολογικὰ (π.χ. *ὅταν ἔρθῃ τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου*) ἢ ποὺ δὲν εἶναι πιά αἰσθητὲς στὰ συστατικὰ μέρη των (π.χ. *τροχάδην, ὡς ὄφεται*). Ὅταν τὸ καθημερινὸ λεξιλόγιο δὲ βοηθᾷ στὴν ἐκφραση τῶν σκέψεων, μποροῦν νὰ παραμείνουν στὴν ΚΝΕ οἱ περιπτώσεις τῶν κατηγοριῶν τῶν 2.—4. καὶ οἱ ἄλλες νὰ ἀντικατασταθοῦν μὲ Δ. Οἱ πρῶτες, καθὼς καὶ τώρα, θὰ κυριολεκτοῦνται ἢ θὰ χρωματίζονται συναισθηματικὰ μὲ τὸν τονισμό, ὅπως καὶ οἱ Δ λέξεις, ἐνῶ θὰ ἀνήκουν σὲ διαφορετικὸ ἐπίπεδο.

4) πρέπει νὰ ἀπαλλαχθῇ βαθμιαῖα ἡ γλῶσσα ἀπὸ τὰ στοιχεῖα τῆς Κ (ποὺ χρόνια κυριαρχοῦσε στὴν πνευματικὴ ἱστορία τοῦ ἔθνους) μὲ πειθαρχία στὸ τυπικὸ τῆς ΚΝΕ, μέχρις ὅτου λείψουν οἱ Κ τύποι. Ὅταν συντελεσθῇ αὐτὴ ἡ ἐξέλιξη παντοῦ, τὸ Κ τυπικὸ (ἐκτὸς ἐκεῖνο ποὺ ἔχει ἐνσωματωθῇ στὴν ΚΝΕ) θὰ διασώζεται μόνο σὲ παροιμιακὲς φράσεις σὰν ἀπολιθωμένα κατάλοιπα τοῦ παρελθόντος ἢ ἐκφράσεις ἄλλης γλώσσας (πβ. τὰ λατινικὰ στὶς νεολατινικὲς γλῶσσες ἢ στὰ ΝΕ) καὶ δὲν θὰ ἔχουν τέτοια συχνότητα, ὥστε νὰ θολώσουν τὴ διαύγεια τοῦ συστήματος. Τὰ στοιχεῖα αὐτὰ δὲ θὰ ἀποτελοῦν πόλο ἐλξης μὲ ἀποτέλεσμα γλωσσικὴ σύγχυση καὶ ἀμβλὺ γλωσσικὸ αἰσθητήριον, ἀσάφεια καὶ ἀναρχία, ἀλλὰ θὰ ἔχουν συντελέσει στὸν πλουτισμὸ τῆς Δ μὲ ὀρισμένες δυνατότητες ἐκφράσεως, λεξιλογίου κτλ. Ὅταν ἐπικρατήσῃ παντοῦ τὸ τυπικὸ τῆς ΚΝΕ, θὰ ἐξαλειφθοῦν στὸ μεγαλύτερο ποσοστὸ τὰ ἀποτελέσματα αὐτὰ μαζὶ μὲ τὸ αἰσθημα ἀβεβαιότητος καὶ συστολῆς ποὺ δοκιμάζει ὁ ὁμιλητὴς σχετικὰ μὲ τὴν ἐντύ-

πωση πού δημιουργοῦν στὸν ἀκροατὴ οἱ Κ τύποι καὶ ἐκφράσεις τοῦ ¹. Δὲν πρέπει λοιπὸν νὰ ἐγκαταλειφθῆ ἡ ἐπίμονη ἐπιδίωξη τῆς ὀριστικῆς ἐπικράτησης τῆς Δ, γιὰ νὰ γίνῃ ἡ ΚΝΕ ὄργανο ὄλων τῶν ὁμιλητῶν, ἐφοδιάζοντας ὄλους μὲ κοινὲς δυνατότητες ἐκφρασης.

9.3. Τὶ χρειάζεται νὰ γίνῃ:

1) ἐξάπλωση τῆς ΚΝΕ, γραπτῆς καὶ προφορικῆς, τὸ ταχύτερο σ' ὅσο τὸ δυνατό περισσότερες πνευματικὲς περιοχὲς (ἐπιστήμη, τύπος, ἐκκλησία, διοίκηση κτλ.), μέχρις ὅτου γίνῃ τὸ μοναδικὸ μέσο ἐκφρασης τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ.

2) κωδικοποίηση τῆς ΚΝΕ χρήσης (ὀρθότητα ἐκφράσεων, φρασεολογίας, σύνταξης κτλ.) σὲ κατάλληλο λεξικὸ μὲ βάση τὰ πρότυπα τοῦ ΝΕ ὕφους (π.χ. Μακρυγιάννης κ.ά.), πού θὰ ἀποτελέσῃ μὲ συνεχεῖς βελτιώσεις τὸ βοηθὸ καὶ τὸ ὑπόδειγμα μαθητῶν, φοιτητῶν, συγγραφέων καὶ γενικὰ κάθε ἐγγράμματος (πβ. τὴ θέση πού ἔχει π.χ. τὸ λεξικὸ τοῦ Littré ἢ τοῦ Robert στὰ γαλλικά) ².

3) περισσότερη καὶ οὐσιαστικότερη παιδεία, πού θὰ φέρῃ τελειότερη γνώση, θεωρητικὴ καὶ πρακτικὴ, τῆς γλώσσας μας (δηλ. τῆς ΚΝΕ).

4) καλύπτερη γνώση τῆς ΝΕ λογοτεχνίας (μὲ διδασκαλία, διάδοση βιβλίου κτλ.) καὶ συνειδητοποίηση τῶν πηγῶν τῆς ΝΕ ζωῆς.

1. Ἀκόμη καὶ οἱ ἀλλεπάλληλες γενικὲς, πού θεωροῦνται συνήθως ξένες στὸ πνεῦμα τῆς Δ, θὰ ἀνήκουν τότε σ' ἓνα ἰδιαίτερο ὕφος (τοῦ ἀφηρημένου λόγου, τοῦ ἐπιστημονικοῦ κτλ.).

2. Ἐνα βῆμα πρὸς αὐτὴ τὴν κατεύθυνση ἀποτελεῖ τὸ Ἀντιλεξικὸ τοῦ Βοσταντζόγλου, ἂν καὶ περιέχῃ καὶ τὴν Κ.